

nōne omnibus miseris aqua & igni interdixerat? Potius est, inquit, intra fines regni mei, & literas istas oculis inscribendas, durissima fronte circumferri. Ostende quod sacra res sit mensa hospitalis. Præbe in facie tua legendum istud decretum, quo cauetur, ne miseris tecto iuuare capitale sit. Magis ista constitutio sit rata, quod si etiā illam in as incidissem.

Quare ergo Zeno noster, cum quingentes denarios mutuos cuiusdam promississet, & ipse illum parum idoneum comperisset, amicis suadentibus ne daret, perseverauit credere? Quia, promiserat primum. Alia conditio est in credito, alia in beneficio. Pecuniæ etiā male creditæ exactio est. Et appellare debitorem ad diem possum, & si foro cesserit, portionem feram. Beneficiū & totū perit, & statim. Præterea hoc mali uirū est, illud mali patrifamilix. Deinde nec Zeno quidem, si maior fuisset summa, credere perseverasset. Quingenti denarii sunt, illud (quod dici solet) in morbo consumat, fuit tanti non reuocare promissum suum. Ad cenā quia promissi ibo, etiā si frigus erit, non quidem si niues cadent. Surgam ad sponsalia, quia promissi, quāuis non concocerim, sed non si febricitauero, ad sponsū descendā quia promissi, sed non si spondere me incertum uidebis, si fisco obligabis. subest in quā tacita exceptio, si potero si debebo. Si hac ita erunt, effice ut idem status sit, cum exigitur, qui fuit cum promittere. Desistit leuitas non erit si aliquid interuenit noui. Quid miraris cum conditio promittentis mutata, mutatum esse consilium? Eadem mihi omnia presta, & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio. Deferentem uis maior exculat.

Idem etiā illa in quaestione responsum existima, an omnimodo referenda sit gratia, & an beneficium utique reddendum sit, animum præstare gratum debeo. Ceterum aliquando me referre gratiam non patitur mea infelicitas. Aliquando felicitas eius cui debeo. Quid enim regi, quid pauperi, quid diuiti reddam? utique quidam recipere beneficium iniuriam iudicent, & beneficia subinde alijs beneficijs onerent. Quid amplius in horum personam possum quod uelle? Nec ideo enim beneficium nouum rejicere debeo, quia nondum prius reddidi. Accipiam tam libenter quod dabitur, & præbebo me amico meo exercenda bonitatis suæ capacem materiā. Qui noua accipere non uult, acceptis offenditur. Non refero gratiam. Quid ad rem? non est per me mora, si aut occasio mihi deest, aut facultas, ille præstitit mihi, nempe cum occasione haberet, cum facultatem. Refert utrum bonus uir est, an malus. Apud bonū uirum, bonā causam habeo. Apud malum non ago. Nec illud quidem existimo faciendū, ut referre gratiam, etiā inuitis his quibus refertur, properemus, & instemus cedentibus. Non est referre gratiam, quod uolens acceperis nolenti reddere. Quidam cum aliquod illis missum est munusculū, subinde aliud intempestiue remittunt, & nihil se debere testantur. Reijciendi sunt, pignus est protinus aliud inuicem mittere, & munus munere expungere. Aliquādo & non reddā beneficiū cum possum, quādo plus mihi detracturus ero, quod illi collaturus, si ille non erit sensurus ullam accessionem recepto eo, quo reddito mihi multū accessurum erit. Qui festinat utique reddere, non habet animū grati hominis, sed debito ris. Et ut breuiter dicā, quod nimis cito cupit soluere, iuitus debet, ingratus est.

Quarti libri de Beneficijs finis

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER QVINTVS;

In prioribus libris uidebar consummasse propositum, cum tractassem quædam modū dandum esset beneficiū, & quæadmodum accipiendum. Hic enim sunt huius officij fines. Quid ultra moror? non seruiō materiæ, sed indulgeo, quæ quo ducit sequenda est, non quo inuitat. Subinde enim nascetur, quo la cessat aliqua dulcedine animū, magis non superuacua quod necessariū. Verū quia ita uis, perseveremus, peractis quæ rem continebant, scrutari etiā ea, quæ sunt his conexa, uerum non coherentia, quæ quisquis diligenter inspicit, nec facit operæ precium nec tamē perdit operam. Tibi autem hominum natura optimo, & ad beneficia propenso Liberalis Eburri, nulla eorum laudatio satisfacit. Neminem unquam uidi tam benignum, etiā leuissimorum officiorum æstimatorem. Iam bonitas tua eo usque, plapla est, ut tibi dari putes beneficiū, quod ulli datur. Paratus es, ne quæ beneficij poeniteat, pro ingratis dependere.

re. Ipse usque

re. Ipse usque eo abes ab omni iactatione, usque eo statim exonerare cupis quos obligas, ut quicquid in aliquem confers, uelis uideri non præstare, sed reddere. Ideoque plenius ad te sic data reuertuntur. Nam feræ sequuntur beneficia non repositentem. Et ut gloria fugientes magis ac magis sequitur, ita fructus beneficiorum gratius respondet illis, per quos etiā esse ingratos licet. Per te uero non est mora, quo minus beneficia qui acceperunt, ultro repetant, Nec recusabis conferre alia, & suspensis dissimulatisque plura ac maiora adijcere. Propositum optimi uiri, & ingentis animi est, tam diu ferre ingratum, donec feceris gratum. Nec te ista ratio decipit. Succumbunt uitia uirtutibus, si illa cum cito odisse præparauerit.

Illud utique unice tibi placet, uelut magnifice dictum. Turpe est beneficijs uinci, quod an sit uerum, non immerito queri solet, longeq; aliud est, quod mente concipis. Nunquam enim in rerum honestarū certamine superari turpe est, dummodo arma non proiecias, & uictus quoque uelis uincere. Non omnes ad bonum propositum easdem afferunt uires, easdem facultates, eandem fortunā, quæ optimorum quoque consiliorum dumtaxat exitus temperat. Voluntas ipsa rectum perens laudanda est, etiā si illa alius gradu uelociori antecessit. Non ut in certaminibus ad spectaculū aditis meliorem palma declarat (quæque in illis quoque saepe deteriore prætulit casus) ubi de officio agitur, quod uterque a sua parte esse quod plenissime cupit, si alter plus potuit, & ad manum habuit materiā sufficientem animo suo, si illi quantum conatus est, fortuna permisit. Alter autem uoluntate (parum est) etiā si minora quod accepit reddidit, aut omnia non reddidit sed uult reddere ex toto, in hoc intentus est animo, in hoc uictus est, tanquam qui in armis moritur, quem occidere facilius hostis potuit, quam auertere. Quod ipse existimas, id accidere uiro bono non potest, ut uincatur. Nunquam enim succumbet, nunquam renuciabit, ad ultimum usque diem uitæ stabit paratus, & in hac statione morietur, Magna se accepisse præ se ferens, paria uoluisse.

Macedonij uentant suos pancratij cestu decernere, Ibi inferiorem ostendit uicti confessio. Curfor metam prior contingit, uelocitate illum non animo antecessit. Luctator ter abiectus perdidit palmam, non tradidit. Cum inuictos esse lacedæmonij ciues suos magno æstimarent, ab his certaminibus remouerunt, in quibus uictorem facit non iudex, nec per se ipse exitus, sed uox cedentis, & tradere iubentis. Hoc quod illi in ciuibus suis custodiunt, uirtus ac bona uoluntas omnibus præstat, ne unquam uincantur. Quoniam quidem etiā inter superantia animus inuictus est. Ideo nemo, CCC. Fabios uictos dicit, sed occisos, Et regulus captus est a Pœnis non uictus. Et quisquis alius leuentis fortunæ uic ac pondere oppressus, non submittit animum. In beneficijs idem est. Plura aliquis accipit, maiora, frequentiora, non tamen uictus est. Beneficia fortasse beneficijs uicta sunt, si inter se data & accepta comparantur. Si tantem & accipientem comparaueris, quorum animi & per se æstimandi sunt, penes neutrum erit palma. Solet enim fieri, ut etiā cum alter multis uulneribus confossus est, alter leuiter quidem saucius, pares existisse dicantur, quamuis alter uideatur inferior.

Ergo nemo uinci potest beneficijs. Scit debere, si uult referre, si quod rebus non potest, animo aequat. Hic quod diu in hoc permanet, quam diu tenet uoluntatem, gratum animum signis approbat. Quid interest ab utraque parte munuscula plura numeretur? Tu multa dare potes, at ego tantum accipere possum. Tecum stat fortuna. Mecum bona uoluntas. Tamen tam par tibi sum, quod multis armatissimis nudus, aut leuiter armatus. Nemo itaque beneficijs uincitur, quia tam gratus est quisque, quod uoluit. Nam si turpe est beneficijs uinci, non oportet a præpotentibus uiris accipere beneficium, quibus gratiam referre non possis. A principibus dico, a regibus, quos eo loco fortuna posuit, ex quo largiri multa possent, pauca admodum & imparia datis accepturi. Reges & principes dixi, quibus tamē potest opera nauari, & quorum illa excelsens potentia pro animorum consensum ministeriisque constat. Sunt quidam extra omnem subducti cupiditatē, quod uix ulla humanis desiderijs cōtingunt, quibus nihil potest præstare fortuna. Necessè est a Socrate uincari beneficijs. Necessè est a Diogene, quod medias macedonij gazas nudus icescit, calcatis regijs

calcatis regijs opibus. Nonne ille tunc merito & sibi & ceteris quibus ad dispiciendam ueritatem nō erat obfusca caligo, supra eum eminere uisus est, infra quē omnia iacebant? Multo potentior, multo locupletior fuit, omnia tunc possidente Alexandro. Plus enim erat, quod hic nollet accipere, q̄ quod ille posset dare.

Non est turpe ab his uinci. Neq; enim minus fortis sum, si cum iuulnerabili me hoste committis. Nec ideo ignis minus urere potest, si in materiam incidit inuolabilem flammis. Nec ideo ferrum secandi uim perdidit, si non recipiens ictū lapis solidus, inuicta aduersus dura natura diuidenda est. Idem tibi de hoīe grato respondeo. Non turpiter uincitur beneficijs, si ab his obligatus est, ad quos aut fortuna magnitudo, aut eximia uirtus aditum reddituris ad se beneficijs claudit. A parentibus fere uincimur. Nam tam diu illos odio habemus, q̄ diu graues iudicamus, & q̄ diu beneficia illorum non intelligimus. Cum iam aetas aliquid prudentia collegit, & apparere coepit, propter illa ipsa eos amari a nobis debere, propter quā non amabantur Admonitiones, seueritatem, & inconsulta adolescentia diligentem custodiam, rapiuntur a nobis. Paucos usq; ad uerum fructum a liberis percipiendum perduxit aetas. Ceteri liberi onere senserunt. Non est turpe uinci beneficijs a parente. Quid ni non sit turpe, cum a nullo turpe sit? Quibusdam em̄ & pares & impares sumus. Pares animo, quē solum illi exigunt, quem nos solum pmittimus. Impares fortuna, quā sicuti obstitit quot minus referret gratiam, non ideo illi tanq̄ uictō erubescendum est. Non est turpe non asequi, dummodo sequaris. Sæpe necesse est ante alia beneficia petamus, q̄ priora reddidimus. Nec ideo non petimus, aut turpiter petimus, quia non reddituri debebamus. Quia non per nos erit mora, quo minus gratissimi simus, sed interueniet aliquid extrinsecus, quod prohibeat. Nos tamen nec uincemur animo, nec turpiter his rebus superabimur, quā non sunt in nostra potestate.

*

Alexander Macedonum rex gloriari solebat, a nullo se beneficijs uictum. Nō est quo minus animis macedonas, & graecos, & carras, & persas, & nationes districas sine exercitu suscipiat, ne hoc sibi prestitisse regnum, a Thracia a nullo porrectum usq; ad litus incogniti maris iudicet. Eadem re gloriari Socrates potuit, eadem Diogenes, a quo uictus est. Quid ni uictus sit illo die, quo homo supra mensuram humanae superbiae tumens, uidit aliquem, cui nec dare quicq; posset nec eripere? Archelaus rex Socrate rogauit, ut ad se ueniret, dixisse Socrates traditur. Nolle ad eum uenire a quo acciperet beneficia, cum reddere illi paria non posset. Primum in ipsius potestate erat non accipere. Deinde ipse dare beneficium prior incipiebat. Veniebat enim rogatus, & id dabat, quod utiq; ille non erat Socrati redditurus. Etiam nunc Archelaus daturus erat aurum & argentum, recepturus contemptum auri & argenti. Non poterat ergo Archelao referre Socrates gratiam? Et quid tantum erat accepturus quātum dabat, si ostendisset hominem uitā ac mortis peritum, utriusq; fines tenentem? Si regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usq; eo eius ignarum, ut quo die solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium (quod in lectu ac rebus aduersis moris est) tonderet? quantum fuisset beneficium, si timentem e latebris suis extraxisset & bonum animum habere iussisset, dicens. Non est ista solis defectio, sed duorum syderum coitus, cum luna humilior currens uia, infra ipsum solem, orbem suum posuit, & illum obiectu sui abscondit. Quā modo partes suas exiguas, si in transcursum strinxit, obducit. Modo plus tegit, si maiorem partem sui obiecit, modo exclusit totius aspectum, si recto libramento inter solem terrasq; media successit. Sed iam ista sydera, huc & illo deducet uelocitas sua. Iam recipient diem terrā, & hic ibit ordo per sacula, dispositosq; ac praedictos dies habent, quibus sol intercursu lunae uetetur omnes radios effundere. Paulum expecta iam emerget, iam istam uelut nubem relinquet. Iam exolutus impedit mentis, lucem suam libere mittet. Socrates parem gratiam Archelao ferre non posset, si illum negare docuisset? parum scilicet magnum beneficium a Socrate accipiebat, si illum dare potuisset Socrati. Quare ergo hoc Socrates dixit? Ut facetus, & cuius per figuras sermo procedere solitus erat, derisor omnium, maxime potentium. Maluit illi ualere negare, quam contumaciter ac superbe. Dixit se nolle beneficia ab eo accipere, cui non posset

Forte. filium

cui nō posset paria reddere. Timuit fortasse, ne cogeretur accipere quā nollet. Timuit ne quid indignū Socrate acciperet. Dicit aliquis, negasset, si nollet. Sed instigasset in se regem insolentē, & omnia sua magno aestimari uolentē. Nihil ad rem ptinet utrum dare aliquid Regi nolis, an accipere a Rege. In æquo utranq; ponit repullam. Et superbo fastidit acerbus est, q̄ nō timeri. Vis scire quid uere noluerit? Noluit ire ad uoluntaria seruitutē is, cuius libertatem ciuitas libera ferre non potuit.

Satis (ut existimo) hanc partem tractauimus, an turpe esset beneficijs uinci, quod qui querit, scit non solere homines sibi ipsi beneficium dare. Manifestum em̄ fuisset, nō esse turpe a seipso uinci. Atqui apud stoicos quodam, & de hoc ambigitur, an possit aliquis sibi beneficium dare, an debeat referre sibi gratiam, q̄ ut uideretur quarendū, illa fecerūt. Solemus dicere, gratias mihi ago, & de nullo queri possum alio, quam de me. Ego mihi irascor, & ego a me poenas exigam, & odi me. Multa præterea huiusmodi per quā unusquisq; de se tanq; de altero loquitur. Si nocere inquit mihi possum, quare non & beneficia mihi dare possum? Præterea quā si in alium contulisset beneficia uocarentur, quare si in me contuli non sint? Quod si ab altero accepissem, deberem, quare si mihi ipse dedi, non debeam? Quare sim aduersus me ingratus, quod non minus turpe est, q̄ in se sordidum esse, & in se durum ac saeuum, & sui negligentem? Tam alieni corporis leno male audit, q̄ sui. Nempere reprehenditur assentator, & aliena sublequens uerba, paratus ad falsa laudator. Non minus placens sibi, & se suspiciens, & ut ita dicam, assentator suus. Vitia non tantum cum foris peccant inuisa sunt, sed cum in se ferretorquetur. Quem magis admiraberis, q̄ qui imperat sibi, q̄ qui se habet in potestate? Gentes facilius est barbaras impatientesq; alieni arbitrio regere, q̄ animū suum continere & tradere sibi. Plato, inquit, agit Socrati gratias, quod ab illo didicit, quare Socrates non agat, quod ipse se docuit? M. Cato ait. Quod tibi deerit, a teipso mutuare. Quare donare mihi non possum, si commodare possum? Innumerabilia sunt, in quibus consuetudo nos diuidit. Dicere solemus. Sine tu, loquar mecū, & ego tibi aurem peruellam. Quā si uera sunt, quemadmodum aliquis sibi irasci debet, sic gratias agere. Quomodo obiurgare se, sic & laudare, quomodo damno sibi esse, sic & lucrare potest. Iniuria & beneficium contraria sunt. Si de aliquo dicimus. Iniuriam sibi fecit, poterimus dicere, & beneficiū sibi dedit. Natura sibi dedit. Natura prius est, ut quis debeat, deinde ut gratiam referat. Debitor nō est sine creditore, non magis q̄ maritus sine uxore, aut sine filio pater.

Aurem peruellere.

Aliquis dare debet, ut aliquis accipiat. Non est dare, nec recipere, in dexteram manum de sinistra transferre. Quomodo nemo se portat, quāuis corpus suū moueat & transferat, quomodo nemo quāuis pro se dixerit, affuisse sibi dicitur. Nec statuum sibi tanq; patrono suo ponit. Quomodo si ager cum cura sua conualuit, mercedem a se non exigit. Sic in omni negotio, etiam cum aliquis probe fecerit, non tamen debet referre gratiam sibi, quia non habebit, cui referat. Ut concedā aliquem dare sibi beneficium, dum dat, & recipit. Ut concedam aliquem a se accipere beneficium, dum accipit, reddit. Domi (quod aiunt) uersura fit & uelut lusorium nomen stat, transit. Neq; enim alius dat q̄ qui accipit, sed unus atq; idem. Hoc uerbum debere, non habet nisi inter duos locum. Quomodo ergo in uno consistit, qui se obligando liberat? Ut in orbe ac pila, nihil est inum, nihil summū, nihil extremum, nihil primum, quia motu ordo mutatur, & quae sequebantur praecedunt, & quae occidebant oriuntur, quia quomodo cunq; irerint, in idem reuertuntur. Ita in homine existima fieri, cum illū in multa mutaueris. Vnus est, cecidit se. Iniuriarum cum quo agat, non habet. Alligatur & clausus sit, de ui nō tenetur. Beneficium sibi dedit, protinus danti reddidit. Rerum natura nihil dicit perdere, quia quicquid illi auellitur, ad illam redit, nec perire quicq; potest, quod quo excedat non habet, sed eodem reuoluitur, unde discedit. Quid simile, inquit, habet hoc exemplum, huic proposita quaestioni dicam. Puta te ingratum esse, non peribit beneficium, habet illud, qui dedit. Puta te recipere nolle, apud te est, anteq; redditur. Nō potes quicq; amittere. Quia quod detrahitur, nihilominus tibi acquirit. Intra te ipsum orbis agitur, accipiendo das, dando accipis.

*

Beneficiū, inquit,

Beneficium, inquit, sibi dare oportet, ergo & referre gratiam oportet. Primum illud falsum est, ex quo pendent sequentia. Nemo enim sibi beneficium dat, sed naturae suae pareat, a qua ad charitatem sui compositus est. Vnde illi summa cura est nocitura uitandi, profutura appetendi. Itaque nec liberalis est, qui sibi donat, nec clemens, qui sibi ignoscit, nec misericors, qui malis suis tangitur. Quod alijs praestare liberalitas est, beneficium, misericordia, sibi praestare natura est. Beneficium res uoluntaria est, at prodesse sibi necessarium est. Quo quis plura beneficia dedit, beneficentior est. Quis unquam laudatus est, quod sibi ipsi fuisset auxilio: quod se eripisset latronibus: Nemo sibi beneficium dat, non magis quam hospitium. Nemo sibi donat, non magis quam credit. Si dat sibi quisque beneficium, semper dat, sine intermissione dat. Inuenire beneficiorum suorum non potest numerum. Quando ergo gratiam referet: cum per hoc ipsum, quo gratiam referet, beneficium dat: Quomodo enim discernere poteris utrum det sibi bene, beneficium an reddat. Cum intra eundem hominem res geratur: Liberaui me periculo, beneficium mihi dedi. Iterum me periculo libero, do beneficium an reddo: Deinde ut primum illud concedam dare nos beneficium nobis, quod sequitur non concedam. Nam etiam si damus, non debemus, quia statim recipimus. Accipere beneficium nos oportet, deinde debere, deinde referre. Debendi locus non est, quia sine ulla mora recipimus. Dat nemo nisi alteri, Reddit nemo, nisi alteri. Id intra unum non potest fieri, quod totiens duos exigit.

Venditio.

Beneficium est praestitisse aliquid utiliter. Verbum autem praestitisse ad alios spectat. Nunquid non demens uidebitur, qui aliquid uendidisse sibi se dicat: quia uenditio alienatio est, & rei suae iuris sui in alium translatio. Atqui quem admodum uendere, sic dare aliquid, a se dimittere est, & id quod tenueris, habendum alteri tradere. Quod si est, beneficium nemo sibi dedit, quia nemo dat sibi aliquid. Duo contraria in uno coeunt, ut idem sit dare, & accipere. Sed etiam nunc multum interest, inter dare & accipere. Quid nunc: cum ex diuerso ista uerba posita sunt. Atqui si quis sibi beneficium dat, nihil interest inter dare & accipere. Paulo ante dicebam quaedam ad alios pertinere, & sic esse formata, ut tota significatio illorum discedat a nobis. Frater sum alterius. Nemo est enim suus frater. Par sum, sed alicui. Quis est enim par sibi: Quod comparatur, sine altero non intelligitur, quod iungitur, sine altero non est. Sic & quod datur, sine altero non est, & beneficium sine altero non est. Idem ipso uocabulo apparet, in quo hoc continetur beneficium. Nemo autem sibi beneficium, non magis quam sibi fauet, quam suarum partium est. Diutius hoc & pluribus exemplis licet prosequi. Quid: cum inter ea sit habendum beneficium, quae secundam personam desiderant. Quaedam cum sint honesta, pulcherrima, summam uirtutis, nisi cum altero non habent locum. Laudatur, & inter maxima humani generis bona fides colitur. Num quis ergo dicitur sibi fidem praestitisse?

Venio nunc ad ultimam partem. Qui gratiam refert, aliquid debet impendere, si cut qui soluit pecuniam. Nihil autem impendit, qui gratiam sibi refert, non magis quam consequitur, qui beneficium a se accipit. Beneficium & gratiae relatio utroque utroque debent. Intra unum hominem non est uicissitudo. Qui ergo gratiam refert, inuenit prodest ei, a quo consecutus est aliquid. Qui sibi gratiam refert, prodest sibi. Et quis non alio loco relatione gratiae, alio beneficium cogitat: qui gratiam refert, sibi prodest. Et quis unquam ingratus hoc noluit facere: imo quis non ingratus fuit, ut hoc faceret. Si gratias, inquit, nobis agere debemus, & gratiam referre debemus. Dicimus autem ago gratias mihi, quod illam uxorem nolui ducere, & cum illo non contraxi societatem. Cum hoc dicimus, laudamus nos, & ut actum nostrum comprobemus, gratias agentium uerbis abutimur. Beneficium est, quod potest, & cum datum est, non reddi. Qui sibi beneficium dat, non potest non recipere, quod dedit. Ergo non est beneficium. Alio tempore beneficium accipitur, alio redditur. In beneficio hoc est probabile, & suspiciendum, quod alteri ut aliquis prodesset, utilitatis interim suae oblitus est, quod alteri dedit ablaturos sibi. Hoc non facit, qui beneficium sibi dat. Beneficium dare socialis res est. Aliquem conciliat, aliquem obligat, sibi dare non est socialis res. Neminem conciliat, neminem obligat, neminem in

nem in spem inducit, ut dicat. Hic homo colendus est, illi beneficium dedi, dabit & mihi. Beneficium est, quod quis non sua causa dat, sed eius cui dat. Is qui sibi beneficium dat, sua causa dat. Non est ergo beneficium.

Videor tibi iam illud quod in principio dixeram mentitus: Dicis me abesse ab eo, qui operae precium facit, immo totam operam bona fide perdere. Expecta etiam hoc uerius dices, simul ac te ad has latebras perduxero, a quibus cum euaferis, nihil amplius affecturus eris, quam ut eas difficultates elugas, in quas licuit non descendere. Quid enim boni est, nodos operose soluere, quos ipse ut soluere feceris: Sed quem admodum quaedam in oblectamentum, ac iocum, sic alligantur, ut eorum solutio imperito difficilis sit. Quae illi, qui implicuit sine ullo negotio separat, quia commensuras eorum & moras nouit. Nihilominus illa habent aliquam uoluptatem. Tenent enim acumen animorum, & intentionem excitant. Ita haec quae uidentur callida & infidiola, securitatem, torporem, ac seigniciem, ingenijs adferunt, quibus modo campus in quo uagenitur, sternendus est, modo crebris aliquid & confragrosi obiciendum, per quod erepant & sollicitate uestigium faciunt. Dicitur nemo ingratus esse. Id sic colligitur. Beneficium est quod prodest, prodesse autem nemo homini malo potest, ut dicitis Stoici, ergo beneficium non accipit malus, itaque nec ingratus est: Quomodo etiam nunc beneficium honesta & probabilis res est: Apud malum nulli honesta rei aut probabilis locus est, ergo nec beneficium, quod si accipere non potest, nec reddere quidem debet. Et ideo non fit ingratus. Etiam nunc ut dicitis, Bonus uir omnia recte facit. Si omnia recte facit, ingratus esse non potest. Malo uiro beneficium nemo dare potest. Bonus beneficium reddit, malus non accipit. Quod si est, nec bonus quisquam ingratus est, nec malus. Ita ingratus in reum natura est nemo. Et hoc inane. Unum est apud nos, bonum honestum, id peruenire ad malum non potest. Desinit enim malus esse, si ad illum uirtus intrauerit. Quoad autem malus est, nemo illi dare beneficium potest. Quia bona malaque dissentiant, nec in unum eunt. Ideo nemo illi prodest. Quia quicquid ad illum peruenit, id paruo usu corrumpit. Quae admodum stomachus morbo uitiatur, & colligens labem, quoscumque accipit cibos mittit, & omne alimentum in causam doloris trahit. Ita animus caecus, quicquid illi commiseris, id onus suum, & perniciem, & occasionem miseriae facit. Felicissimus itaque opulentissimisque plurimum aetuis uisibus, minusque se inueniunt, quo in maiorem materiam inciderunt, qua fluctuantur. Ergo nihil potest ad malos peruenire, quod proficit, immo nihil quod non noceat. Quaecumque enim illis contigerunt, in naturam suam uertunt, & extra speciosa profuturaque si meliori darentur, illis pestifera sunt, ideo nec beneficium dare possunt, quoniam nemo potest, quod non habet dare. Hic beneficiandi uoluntate caret.

Sed quis haec ita sint, accipere tamen malus potest, quae beneficijs similia sint, quibus non redditis ingratus erit. Sunt animi bona, sunt corporis, sunt fortunae. Illa animi bona a stulto ac malo submouentur. Ad haec admittitur, quae accipere potest, & debet reddere, & si non reddat, ingratus est. Non hoc ex nostra constitutione tantum. Peripatetici quoque, qui felicitatis humanae longe lateque terminos ponunt, aiunt, minuta peruenire beneficia ad malos. Haec qui non reddat, ingratus est. Nobis itaque beneficia esse non placet, quae non sunt animum factura meliorem, comoda tamen illa esse, & expetenda non negamus. Haec & uiro bono dare malus potest, & accipere a bono, ut pecuniam, uestem, honores, & uitam. Quae si non reddat, in ingrati nomen incidet. At quomodo ingratum uocas, eo non reddito, quod negas esse beneficium: Quaedam etiam si uera non sunt, propter similitudinem eodem uocabulo comprehensa sunt. Sic parapsidem & argenteam & auream dicimus. Sic illiteratum non ex toto rudem, sed ad literas altiores non perductum. Sic qui male uestitum & pannosum uidit, nudum se uidisse dicit. Beneficia ista non sunt, habent tamen beneficij speciem. Quomodo ista sunt tamque beneficia, sic & ille tamquam ingratus est, non ingratus. Falsum est, quia illa beneficia, & qui dat appellat, & qui accipit. Ita qui uiri boni spem sefellit, tam ingratus, quam ueneficus, qui saporem cum uenenum crederet, miscuit.

Clautes uehementius ait, licet, inquit, beneficium non sit quod accipit, ipse tamen ingratus est, quia non fuit redditurus, etiam si accepisset. Sic latro est etiam ante

Tali recti

Longe lateq

Illiteratus

Latro

e recte manus

deres, cognoscere. Machara enim Hispania diuisa est. Vtuit illi exhiberi negociū Cæsaris, & agellos in quibus vicinalis uia, causa rixæ ac litium fuerat, militi suo donauit.

Quid ergo non repeteret beneficium ab imperatore, cuius memoriam multitudine rerum confuderat, quem fortuna ingens exercitus disponentem, nō pariebatur singulis militibus occurrere? Non est hoc repeteret beneficium, sed resumere bono loco positum & paratum. Ad quod tamen ut resumatur, manus porrigenda est. Repetam itaq; quia hoc aut necessitate facturus ero, aut illius causa, a quo repetam. Tyberius Cæsar inter initia dicenti cuidam, meministi, anteq̃ plures notas familiaritatis ueteris proferret. Non memini, inquit, quid fuerim, ab hoc quod diu non esset repetendum beneficium. Optanda erat obliuio, auerfabatur omnium amicorum & æqualium noticiam, & illam solam præsentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari, ac narrari uolebat. Inquisitorem habebat ueterem amicum. Magis tempestiue repetendum est beneficium, quod petendum. Adhibenda uerborum moderatio, ut nec ingratus possit dissimulare, tacendum & expectandum, si inter sapientes uiueremus, & tamen sapientibus quoque indicare melius fuisset, quid rerum nostrarum status polceret. De reos, quorum noticiam nulla res effugit rogamus, & illos uota non exorant, sed admonent. Dies quoque in quam Homericus ille sacerdos allegat officia, & aras religiose cultas, quos obloquentes facit, & parce moneri uelle ac posse, secunda uirtus est. Huc illuc frænis leuiter motis flectendus est, paucis animus sui rector optimus, proximi sunt, qui admoniti in uiam redeunt. His non est dux detrahendus. Opertis oculis inest acies, sed line uisus, quod lumen a Dijs immissum ad ministeria sua uocat, instrumenta cessant, nisi illa in opus suum artifex mouerit. Inest interim animis uoluntas bona, sed torpet modo delictis, ac situ, modo officij incitiam. Hanc utilem facere debemus, nec irati relinquere inuito, sed ut magistri patienter ferre offensiones puerorum discentiū, memorie labentis. Quæ quæ admodum subiecto uno, aut altero uerbo, ad contextum reddeda rationis adducta est, sic ad referendam gratiam admonitio reuocanda est.

Libri Quinti Senecæ De Beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE BENEFICIIS LIBER SEXTVS.

QUÆDAM Liberalis uiroꝝ optime exercendi tantum ingenij causa queruntur, & semper extra uitam iacent. Quædam & dum queruntur, oblectamenta sunt, & quaesita usui. Omnium tibi copiam faciam. Tu illa utcumque tibi usum erit, aut peragi iubeto, aut ad explicandum ludorum ordinem induci. His quoque si abire protinus iusseris, non nihil actum erit. Nam etiam quod discere superuacuum est, potest cognoscere. Ex uultu igitur tuo pendebo, prout ille suaferit mihi. Alia detinebo diutius, alia expellam, & te perire agam.

Quæstio an beneficium eripi possit.

An beneficium eripi possit, quaesitum est. Quidam negant posse. Non enim res est, sed actio. Quomodo aliud est munus, aliud ipsa donatio, aliud qui nauigat, aliud nauigatio. Et quamuis æger non sit sine morbo, non tamē idem est æger & morbus. Ita aliud est beneficium ipsum, aliud quod ad unquamque nostrum beneficium peruenit, illud incorporale est, & ideo irritum non fit. Materia illius huc & illuc iactatur, & dominum mutat. Itaque cum eripis, ipsa rerum natura reuocare quod dedit, non potest. Beneficia sua interrumpit, non rescindit. Qui moritur, tamen uiuixit, qui amisit oculos, tamen uidit. Quæ ad nos peruenerunt, ne sint, effici potest, ne fuerint, non potest. Pars autem beneficij & quidem certissima est, quæ fuit. Nonnunquam usu beneficij longiore prohibemur. Beneficia quidem ipsum non traditur, licet omnes in hoc uires suas natura euocet. Recto illa agere se non licet, potest eripi domus, & pecunia, & mancipium, & quicquid est, in quo hæsit beneficij nomen. Ipsum uero stabile & immotum est. Nulla uis efficit, ne hic dederit, ne ille acceperit.

Egregie mihi uidetur. M. Antonius apud Rapium poetam, cum fortunam suam transeuntem

transeuntem alio uideat, & sibi nihil relictum, præter ius mortis. Id quoque si cito occupauerit, exclamare. Hoc habeo quodcumque dedi. O quantum habere potuit, si uoluisset. Hæc sunt diuitiæ certæ, in quacumque fortis humana leuitate, uno loco permansuræ, quæ cum maiores fuerint, hoc maiorem habebunt inuidiam. Quid tanquam tuo paricis procurator es. Omnia ista quæ nos timidos, & supra humana elatos, obliuisci uolunt, & cogunt nostram fragilitatis, quæ ferreis claustris custoditis armati, quæ ex alieno sanguine rapta, uestro defecidit, propter quæ classes cruciaturas maria deducitis, propter quæ quaestitas urbes, ignarum telorum in aduersos fortuna cõparet, propter quæ ruptis toties affinitatis, amicitia, collegij foederibus, inter cõcedentes duos terrarum orbis elisus est. non sunt uestra, in deposita causa sunt, iam iamque ad alium dominum spectantia, aut hostes illa, aut hostis successoris animi inuadet. Quæris, quomodo illa tua facias? dono dando. Cõsule ergo rebus tuis, & certam tibi earum atque inexpugnabilem possessionem para. Honestiores illas non solis, sed tutoris facturus, illud quod suspicis, quo te diuitem quoque ac potentem putas, quod diu possides, sub nomine sordido iacet, domus est, seruus est, nummi sunt, cum donasti beneficium est.

Fateris, inquit, nos aliquando beneficium debere ei, a quo accepimus, ergo eripitum est. Multa sunt propter quæ beneficium dare definimus, non quia ablatum, sed quia corruptum est. Aliquis reum me defendit, sed uxorem meam per uim stupro uiolauit. Non abstulit beneficium, sed opponendo illi parem iniuriam soluit me debito, & si plus laesit, quam ante profuerat, non tantum gratia extinguitur, sed ulciscendi quærendique libertas fit, ubi in comparatione beneficij preponderauit iniuria, ita non auferretur beneficium, sed uiucitur. Quid, non tam duri quidam, etiam scelerati patres sunt, ut illos auerfari & euitare, ius fasque sit? Nunquid ergo illi abstulerunt, qui dederant? minime, sed impietas sequentium temporum commendationem omnis prioris officij sustulit. Non beneficium tollitur, sed beneficij gratia, sed efficitur, non ne habeam, sed ne debeam. Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit, & domum meam incendit, pensati est creditum damno, nec reddidi illi, nec tamē debeo. Eodē modo & hic, quia aliquid benigne aduersus me fecit, aliquid liberaliter, sed postea multa super, cõtumeliose, crudeliter, & eo loco me posuit, ut pinde liber aduersus eum essem, quasi non accepissem. Vnde beneficij sui abstulit, colonum suum non tenet, quibus tabellis manentibus, qui segete eius proculcauit, qui succidit arbuta, non quia ne recepit, quod pepigerat, sed quia ne recipere esset. Sed debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit, quam quod est crediti, non tantum inter creditorem & debitorem iudex, sed qui dicat pecuniam, creditum disti. Quid ergo est? pecus abegisti, seruum eius occidisti. Argentum, quod non emeris possides, æstimatione facta debitor discede, qui creditor ueneras. Inter beneficia quoque & iniurias ratio confert. Sæpe etiam beneficium manet, nec debetur, si secuta est dæmna pœnitentia, si miserum se dixit, quod dedisset, si cum daret suspirauit, multum abduxit, perdere se creditum, non donare, si sua causa, aut certe non mea dedit, si non desit in salute, gloriari, & ubique iactare, & acerbum munus suum facere. Manet itaque beneficium, quamuis non debeatur. Sicuti quædam pecunia, de quibus ius creditori non dicitur, debetur, sed non exiguntur.

Dedisti beneficium, iniuriam postea fecisti. Et beneficium gratia debetur, & iniuria ultio. Nec ego illi gratiam debeo. Nec ille mihi penam. Alter ab altero absoluitur. Cum dicimus, beneficium illi reddidi, non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse, sed aliud pro illo reddere. Est enim rem pro re dare. Quid ni cum omnis solutio non idem reddat, sed tantundem. Nam & pecuniam dicimus reddidisse, quibus numerauerimus pro argenteis aureos, quibus non interuenerint nummi, sed delegatione, & uerbis perfecta solutio fit. Videris mihi dicere, perdis operam. Quorsus enim pertinet scire me, an maneat quod non debetur? Iurisperitorum istæ ineptiæ sunt acutæ, qui hæreditatem negant ulucapi posse, sed ea quæ in hæreditate sunt, tanquam quicquam aliud sit hæreditas, quæ ea quæ in hæreditate sunt, illud mihi potius distingue, quod potest ad rem pertinere, cum idem homo beneficium mihi dedit, & postea ea fecit iniuriam. Vtrum & beneficium illi reddere debeam, & me ab illo minus uindicta

e 4 care. Ac

fast animus

fast ca/
pice agā

*

care. Ac ueluti duobus modis separatim respondere, an alterum alteri contribuere, & nihil negocij habere, ut beneficium iniuria tollatur, beneficium iniuria. Illud enim uideo in hoc foro fieri. Quid in uestra schola iuris sit, uos sciat. Separantur actiones, & de eo quod agimus, de eodem nobiscum agitur. Confunditur formula, siquis apud me pecuniam depouuerit, idem mihi postea furtum fecerit. Et ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi.

Qua proposuisti mi Liberalis exempla, certis legibus continentur, quas necesse est sequi, lex legi non miscetur. Vtraque sua uia habet actionem propriam, tam Mehercule quam depositum, quam furtum. Beneficium nulli legi subiectum est, me arbitro utitur, licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, tum pronunciare, utrum plus debeatur mihi, an debeam. In illis nihil est nostrae potestatis, eundem est, qua ducimur. In beneficio tota potestas mea est, ego itaque iudico illa, non separo, nec diduco, sed iniurias ad beneficia ad eundem iudicem mitto. Alioquin iubes me eodem tempore amare, & odisse, & queri, & gratias agere, quod natura non recipit. Potius comparatione facta, inter se beneficij & iniuriam, uideo an etiam ultro debeatur, quomodo siquis scriptis nostris, alios superne imprimat uersus, priores literas non tollit, sed abscondit. Sic beneficium superueniens, iniuriam apparere non patitur.

Vltus tuus, cui regendum me tradidi, colligit rugas, & attrahit frontem, quasi longius exeam. Videris mihi dicere, quomodo tantum mihi extrahis. Huc dirige cursum, littus ama. Non possum magis. Itaque si huic fatiffactum existimas, illo traheamus, an ei debeatur aliquid, qui nobis inuitus profuit. Hoc apertius potui dicere, nisi propositio deberet esse cofusior, ut distinctio statim subsequuta ostenderet utrumque queri. An ei deberemus, qui nobis dum non uult, profuit, & an ei qui dum nescit. Nam siquis coactus aliquid boni fecit, quin nos non obliget, manifestus est, quod ut uia in hoc uerba impendenda sint. Et haec quaestio facile expeditur, & si qua similis huic, moueri potest. Si totiens illo cogitationem nostram conuerterimus. Beneficium nullum est, nisi quod ad nos primum aliqua cogitatio defert, deinde amica & benigna. Itaque nec fluminibus gratias agimus, quibus tam magna nauigia patiantur, & ad subuehendas copias largo ac perenni alueo currant, aut piscosa & amena pinguibus aruis intersuauat. Nec quasi Nilo beneficium debere se iudicat, non magis quam odium, si immodicus superfluxit, tamen decessit. Nec uentus beneficium dat, licet lenis & secundus aspiret, nec utilis & salubris cibus. Nam qui beneficium mihi daturus est, debet non tantum prodesse, sed uelle. Ideo nec multis animalibus quicquam debetur. Et quam multos e periculo uelocitas equi rapuit: Et quam multos aestu laborantes, ramorum opacitas texit. Quid autem interest, utrum mihi qui nescit, profuerit, an qui scire non potuit? Cum uelle defuerit. Quid autem interest utrum me iubeas nauis aut uehiculo, aut lanceae debere beneficium, an ei, qui aequae quam ista propositum beneficiendi nullum habeat, sed profuit casu?

Beneficium aliquis nesciens profecto accipit nemo a nesciente. Quomodo multos fortuita sanant, nec ideo remedia sunt, & in flumen alicui cecidisse frigore magno, causa sanitatis fuit, quomodo quorundam flagellis quartana discussa est, & metus repentinus animum in aliam curam auertendo suspectas horas fefellit. Nec ideo quicquam horum etiam si saluti fuit, salutare est. Sic quidam nobis profunt, dum nolunt, immo, quia nolunt, non tamen ideo illis beneficium debemus. Quid si perniciosa illorum consilia fortuna deflexit in melius, an existimas me debere ei quicquam, cuius manus cum me peteret, percussit hostem meum, qui nocuisset, nisi errasset. Sape hostis dum aperte peierat, etiam ueris testibus abrogauit fidem, & reum uelut factione circumuentum miserabilem reddidit. Quosdam ipsa quae premebat potentia eripuit, & iudices quae daturaturum erant causa, damnare gratia noluerunt. Non tamen hi beneficium dederunt, quibus profuerint. Quia telum quo missum sit, non quo peruenit, queritur. Et beneficium ab iniuria distinguit, non euentus, sed animus. Aduersarius meus, dum contraria dicit, & iudicem superbia offendit, & unum testem temere dimittit, causam meam erexit. Non quare

ro an pro

ro an pro me errauerit, quia contra me uoluit.

Nempe ut gratias sim, uelle debeo idem facere quod ille, ut beneficium daret, debuit. Nam quid est iniquus homine, qui eum odit, a quo in turba calcatus, aut respersus, aut quo nollet impulsus est? At quid est aliud, quod illi quarela eximat, cum in re sit iniuria, quam extat nescisse quid faceret, eadem res efficit, ne hic beneficium dederit, ne ille iniuriam fecerit. Et amicum & inimicum uoluntas facit, quam multos militiae morbus eripuit, quosdam ne ad ruinam domus suae occurrerent, inimicus uadimonio tenuit, ne in piratarum manus peruenirent, quidam naufragio consecuti sunt. Nec his tamen beneficium debemus, quoniam extra sensum officij casus est, nec inimico cuius nos lis exerceat, dum uexat ac detinet. Non est beneficium, nisi quod a bona uoluntate proficitur, nisi illud agnoscat, qui dedit, profuit aliquis mihi dum nescit, nihil illi debeo. Profuit cum uellet nocere, imitabor ipsum.

Ad primum illud reuertamur, ut gratiam referam alicui me uis, ipse ut beneficium mihi daret nihil fecit, ut alterum transeamus, uis me huic gratiam referre, ut quod a nolente accepi, uolens reddam. Nam quid de tertio loquar? qui ab iniuria in beneficium delapsus, ut beneficium tibi debeam. Parum est noluisse te dare, ut debeam non satis est, uoluisse. Beneficium enim uoluntas nuda non efficit, sed quod beneficium esset, si optima ac plenissima uoluntati fortuna deesset. Id aequae beneficium non est, nisi fortunam uoluntas antecedit. Non enim profuisse te mihi oportet, ut ob hoc tibi obliger, sed ex destinato profuisse.

Cleantes exemplo eiusmodi nititur, ad quaerendum, inquit, & accersendum ex academia Platonem, duos pueros misi. Alter totam porticum perscrutatus est, alia quoque loca in quibus illum inueniri posse sperabat, percurrit, & domum minus lassus quam irritus rediit. Alter apud proximum circulatorum resedit, & cum uagus atque erroneus uernaculis congregatur & ludit, transeuntem Platonem, quem non quaesierat, inuenit. Illum, inquit, laudabimus puerum, qui quantum in se erat, quod iussus est fecit. Hunc feliciter inertem castigabimus. Voluntas est, quae apud nos ponit officium, cuius uide quae conditio sit, ut me debito obstringat. Parum est illi uelle, nisi profuit, parum est profuisse, nisi uoluit. Puta enim aliquem donare uoluisse, nec donasse. Animum quidem eius habeo, sed beneficium non habeo, quod consummat & res & animus. Quem admodum ei qui uoluit mihi pecuniam credere, sed non dedit mihi, nihil debeo. Ita ei qui uoluit mihi beneficium dare, sed non potuit, amicus quidem ero, sed non obligatus. Et uolo illi aliquid praestare, nam & ille uoluit mihi. Caeterum si benigniore fortuna usus praestitero, beneficium dedero, non gratiam retulero, ille mihi gratiam debebit referre. Huic initium a me fiet gratia.

Inrelligo iam quid uelis quaerere. Non opus te dicere, uultus tuus loquitur. Si quis sua causa nobis profuit, ei ne, inquit, debetur aliquid. Hoc enim saepe te conquarentem audio, quod quadam quae homines sibi praestant, alijs imputant. Dicam mihi Liberalis, sed prius hanc quaestiuiculam diuidam, & rem aequam ab iniqua separabo. Multum enim interest utrum aliquis beneficium nobis det sua causa, an nostra, an sua & nostra. Ille qui totus ad se spectat, & nobis prodest, quia aliter sibi prodesse non potest, eo loco mihi est, quo qui pecori suo hybernium & aestiuum pabulum prospicit, eo loco quo qui captiuos suos ut commodius ueneant, pascit, & opimos boues saginat ac defricat, quo lanista, qui familiam suam summa cura exercet atque ornat. Multum (ut ait Cleanthes) a beneficio distat negociatio.

Rursus non sum tam iniquus, ut nihil ei debeam, qui cum mihi utilis esset, fuit & sibi. Non enim exigo, ut sine respectu sui mihi consulat, immo etiam opto ut beneficium mihi datum, uel magis danti profuerit, dummodo id qui dabit duos intuens dederit, & inter me seque diuiserit, licet id ipse ex maiore parte possideat. Si modo me in confortium admisit, si duos cogitauit, ingratus sum, non solum infustus, nisi gaudeo hoc illi profuisse, quod proderat mihi. Summae malignitatis est, non uocare beneficium, nisi quod dante aliquo incommodo affectit. Aliter illi qui beneficium datur sua causa, respondebo, Quare potius te mihi profuisse dicere, quam me tibi? Puta, inquit, aliter fieri non posse

fast. constat

*

non posse

non posse me magistratum, quod si decem captos ciues ex magno captiuorum numero redemero. Nihil debebis mihi, cum te seruitute ac uinculis liberauero: At quod mea id causa faciam, aduersus hoc respondebo, aliquid istius tua causa facis, aliquid mea. Tua, quod redimis me, tibi enim ad utilitatem tuam satis est, quoslibet redemisse. Itaque debeo, non quod redemis me, sed quod eligis. Poteras enim & alterius redemptione idem consequi, quod utilitatem rei partiris mecum, & me in beneficium recipis, duobus futurum. Praefers me alijs, hoc tecum mea causa facis. Itaque si praetorem te factura esset decem captiuorum redemptio, decem autem soli captiui essemus. Nemo quicquam tibi deberet ex nobis, quia nihil haberes quod cuiquam imputares, a tua utilitate seductum. Non sum iniquus beneficij interpres, nec desydero illud mihi tantum dari, sed & tibi.

*

Quid ergo, inquit, si fortiri nomina nostra Cinici iussissent, & tuum nomen inter redimendos exisset, nihil deberes mihi: immo deberem, sed exiguum. Quid sit hoc dicam. Aliquid mea causa facis, quod me ad fortunam redemptiois admittis, quod nomen meum exit, forti debeo, quod exire potuit tibi. Aditum mihi ad beneficium tuum dedisti, cuius maiorem partem fortunae debeo, sed hoc ipsum tibi, quod fortunae debere potui, illos ex toto praeteribo, quorum mercenarium beneficium est, quod qui dat, non computat cui, sed quanti daturus sit, quod undique in conuersum est. Vendit mihi aliquis frumentum, uiuere non possum nisi emero, sed non debeo uitam, quia emi. Nec quod necessarium fuerit, aestimo, sine quo uicturus non fui, sed quod ingratum, quod non habuisssem, nisi emissem, in quo inuehendo mercator non cogitauit, quantum auxilij allaturus esset mihi, sed quantum lucri sibi, quod ei non debeo.

Isto modo, inquit, ne medico quidem debere te, nisi mercedulam dicis, nec praetori, quia aliquid numeraueris. Atqui omnium horum apud nos magna charitas, magna reuerentia est. Aduersus hoc respondetur, quaedam plura esse, quae emunt. Emis a medico rem inaequabilem, uitam ac ualitudinem bonam, a bonarum artium praetore studia liberalia, & animi cultum. Itaque his non rei precium, sed opera, soluitur, quod deseruiunt, quod a rebus suis auocati nobis uacant. Mercedem non meriti, sed occupationis suae ferunt. Aliud tamen dici potest uerius, quod statim ponam, si prius quomodo istud refelli possit, ostendero.

Quadam, inquit, plura sunt quae uenierunt, & ob hoc aliquid mihi extra pro illis quibus empta sunt, debes. Primum quidem interest quae sint, cum de precio in inter ementem & uendentem conuenierit. Deinde non uenijt illud suo precio, sed tuo. Plura est, inquit, quae uenijt, sed plura uenire non potest. Precium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene ista laudaueris, tanti sunt, quanto

plura uenire non possunt. Praeterea nihil uenditori debet, qui bene emit. Deinde etiam si plura ista sunt, non tamen ullum istic tuum munus est, ut non ex usu effectiue, sed ex consuetudine, & annonae aestimetur. Quod tu precium ponis traiccienti maria, & per medius fluctus, cum e terrae conspectu recessit: Certam secanti uiam, & prospicienti futuras tepestates, & se curis omnibus liberare iubenti, & subito uela stringi, armamenta dimitti, praeter artes ad incursum procellae, & repentinum impetum stare. Huic tamen tanta rei praemium uectura persoluit. Quanti aestimas in solitudine hospitium, in imbre teclum, in frigore balneum, aut ignem? Scio tamen quanti ista consecutus diuersorium subeam, quantum nobis praestat notum est, qui labentem domum suspicit, & agentem ex imo rimas, insulam in credibili arte suspendit, certo tamen & leui precio futura subducitur. Murus nos ab hostibus tutos, & a subitis latronum incursionibus praestat. Notum est tamen illas turres pro securitate publica propugnacula habituras, quas excitaturus faber, quid in diem mereatur, paciscitur.

In finitum erit, si latius exempla conquiram, quibus appareat, paruo magna constare. Quid ergo: quare non medico & praetori plus quidem debeo: nec aduersus illos mercede defungor? Quia ex medico ac praetore in amicum transeunt, & nos non arte quam uendunt, obligant, sed benigna & familiari uoluntate. Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat ponit, sine ullo affectu facienda uitandaue praecipiens, nihil amplius debeo, quia me non tantum amicum uidit, sed

uidit, sed tantum imperatorem. Ne praetorem quidem habeo cur uenerer, si me in grege discipulorum habuit, si non putauit dignum propria & peculiari cura, si nunquam in me direxit animum, & cum in medium effunderet, quae sciebat, non didici, sed excepi. Quid ergo est, quare istis debeatur multum, non quia plura est quod uendiderunt quam emimus, sed quia nobis ipsi aliquid praestiterunt, ille plus impedit, quam medico necesse est. Pro me non pro fama artis extimuit. Non fuit contentus remedia monstrare, sed admonuit. In terrea sollicitus affedit, ad suspecta tempora occurrit. Nullum ministerium oneri illi, nullum fastidio fuit. Gemitus meos non securus audiuit. In turba multorum inuocatum, ego illi potissima curatio fui. Tantum alijs uacauit, quantum mea ualitudo permiserat. Huic ego non tantum medico, sed tantum amico obligatus sum. Alter rursus in docedo, & labore & tedium tulit, praeter illa quae a praecipientibus in comune dicuntur, aliqua stillauit ac tradidit, hortando bonam indolem erexit, & modo laudibus affectit animum, modo admonitionibus discussit desideria. Tum ingenium latens & pigrum iniecit (ut ita dicam) manum extraxit, nec quae sciebat, maligne dispensauit, quo diutius esset necessarius, sed cupit si posset uniuersa transfundere. Ingratus sum, nisi illum inter gratissimas necessitudines diligo.

Sordidissimorum quoque artificiorum institutoribus supra constitutum aliquid adsecimus, si nobis opera illorum enixior uisa est, & gubernatori, & opifici utilissima mercis, & in diem se locanti corollarium aspersimus. In optimis uero artibus quae uitam aut conseruant, aut extollunt, qui nihil se plus existimat debere quam pepigit, ingratus est. Adhuc quod talium studiorum traditio miscet animos, hoc cum factum est tam medico quam praetori precium operae soluitur, animi datur.

Platoni cum flumen naue transisset, nec ab illo quicquam portitor exegisset, honorum hoc suo datum credens, dixit positum illi esse apud Platonem officium. Deinde paulo post, cum alium atque alium gratis eadem transfereheret sedulitate, negauit ille iam apud Platonem positum officium. Nam ut tibi debeam aliquid praestas, debes non tantum mihi praestare, sed tantum mihi. Non potes ob id quicquam appellare, quod spargis in populum. Quid ergo: nihil tibi debetur pro hoc tantum ab uno, nisi cum omnibus soluam, quod tibi cum omnibus debeo.

Negas, inquit, ullum dare beneficium eum, qui me gratuita naue per flumen Platoni tulit. Nego. Aliquid boni facit, beneficium non dat. Facit enim sua causa, at utique non diem. Ad summam ne ipse quidem se mihi beneficium iudicat dare, sed aut R. P. aut uiciniae, aut ambitioni suae praestat, & pro hoc aliud quoddam commodum expectat, quod a singulis receptorus est. Quid ergo, inquit, si princeps ciuitatem dederit omnibus Gallis, si immunitatem Hispanis, nihil hoc nomine debebunt? Quid ni debeant? Debebunt autem non tantum proprium beneficium, sed tantum Ro. Partem. Nullam, inquit, habuit cogitationem mei illo tempore, quo uniuersis proderat. Noluit mihi proprie ciuitatem dare, nec in me direxit animum. Ita quare ei me sibi non substituit, cum facturus esset, quod fecit: Primum, cum cogitauit Gallis omnibus prodesse, & mihi cogitauit prodesse. Eram enim Gallus, & me etiam si non mea, publica tamen uota comprehendit. Deinde ego quoque illi non tantum proprium debeo, sed commune munus ex populo non tantum pro me soluam, sed tantum pro patria conferam.

Siquis patriae meae pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec ex hoc alienum profitebor, aut candidatus, aut reus, ad exoluendum tamen hoc portio nem meam dabo. Sic istius muneris quod uniuersis datur, debitorem me nego, quia dedit quidem, sed non propter me, & mihi quidem, sed nesciens an mihi daret. Nihilominus aliquid mihi dependendum sciam, quia ad me quoque circuitu longo peruenit. Propter me factum debet esse, quod me obliget. Isto, inquit, modo, nec Luna, nec Soli quicquam debes. Non enim propter me mouentur, sed cum in hoc moueantur, ut uniuersa conferunt, & pro me mouentur. Vniuersorum enim pars sum. Adhuc nunc, quod nostra & horum conditio dissimilis est. Nam qui mihi prodest, ut pro me profit & sibi, non dedit beneficium, quia me instrumentum utilitatis fecit. Sol autem & Luna etiam si nobis profunt sua causa, non in hoc tamen profunt, ut per nos profint sibi. Quid enim nos conferre illis possumus?

Etiam inquit

ETiam, inquit, solem ac lunam nobis nolle prodesse, si nolle potuerint, illis autem nō licet non moueri. Ad summam consistant, & opus suum intermittat. Hoc uide quod modis refellatur. Non ideo minus uult, qui non potest nolle. Ergo magnum argumentum est firmæ uoluntatis, ne mutare quidē posse. Vir bonus nō potest non facere, quod facit. Non enim erit bonus, nisi fecerit. Ergo nec bonus uir beneficium dat, quia facit quod debet. Præterea multum interest, utrum dicas, Nō potest hoc non facere, quia cogitur, an non potest nolle. Nam si necesse est illi facere, nō debeo ipsi beneficium, sed cogenti. Si necesse est illi uelle ob hoc, quia nihil est melius quod uelit, ipse se cogit. Itaq; quod tanq̄ coactio non deberem, tanq̄ cogenti debeo. Desinat inquit uelle. Hoc loco tibi occurrat. Quis tam demens est, ut eam neget uoluntate esse, cui non est periculum desinendi uertendiq; se in contrarium? Cum ex diuerso nemo aque uideri debeat uelle, q̄ cuius uoluntas usq; eo certa est, ut æterna sit. An si is quoq; uult, qui potest statim nolle, is uidebitur uelle, in cuius naturam non cadit nolle?

AGedum, inquit, si possunt, resistent, hoc dicitis, omnia ista ingentibus interuallis diducta, & in custodiam uniuersi disposita, stationes suas deserant, subita confusione rerum sydera syderibus incurrant, & rupta rerum cōcordia in ruinam diuturnam labantur, contextusq; uelocitatis citatissimæ, etiam tot sæcula promissas uices in medio itinere destituant, & quæ nunc eunt alternis redeuntq; oportunitis libramentis, mundum ex æquo temperantia, repente concrenentur incendio, & ex tanta uarietate soluantur, atq; eant in unum omnia. Ignis cuncta possideat, quæ deinde pigra nox occupet, & profunda uorago tot deos sorbeat. Sit tanti ut tu coarqueris ista coeque, postunt nolle, is uidebitur uelle, in cuius naturam non cadit nolle?

ADijce nunc, quod non externa cogunt deos, sed sua illis in lege æterna uoluntas est, statuerunt quæ non mutarent. Itaq; nō possunt uideri facturi aliquid, q̄ uis nolint. Quia qui desinere non possunt, perseverare uoluerunt. Nec unq̄ primi consilij deos poenitet. Sine dubio stare illis, & descisere in contrarium non licet. Sed non ideo, quia ius suo illos in proposito tenet, in imbecillitate pmanet. Sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa cōstitutione, cū uniuersa disponerent, etiam nostra uiderunt, rationemq; hominis habuerunt. Itaq; non possunt uideri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum, quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & soli, & lunæ, & cæteris stellis beneficium. Quia etiam si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora ituros iuuant. Adhuc quod destinato iuuant. Ideoq; obligati sumus, qui non in beneficium ignorantia incidimus. Sed hæc quæ accipimus, accepturos scierūt, & quanq̄ maius illis proponitur, sitq; maior actus sui fructus, q̄ seruare mortalia, tamen in nostras quoq; utilitates a principio rerū præmissa res est, & is ordo mundo datus, ut appareat curā nostri non inter ultima habitam. Debeamus parentibus nostris pietatem, & multi non ut gignerent coierant. Dij nō possunt uideri necesse, quid effecturi essent, cum omnibus alimentis protinus, & alia providerint. Nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa generabant. Cogitauit enim nos ante natura q̄ fecit. Nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Vide quantum nobis permiserit, q̄ non intra homines tantum, sed supra cuncta animantia humani imperij condidit sit. Vide in quantum corporibus uagari liceat, quæ coeruit sine terrarum, sed uicem in partem sui milit. Vide animi quantum audeant, quemadmodū soli aut noi uerint deos, aut querant, & mente in altum data, diuina comitentur. Scies nō esse hominem tumultuarium & incogitatum opus. Inter maxima rerum suarum natura nihil habet, quo magis gloriatur, aut certe cui gloriatur. Quantum iste furor est, controuersia dijs muneris sui facere. Quomodo aduersus eos hic erit gratius, quibus gratia referri sine impendio non potest? Quis negat ab his accepisse se, a quibus q̄ maxime accepit? q̄ & semper daturus sunt, & nunq̄ recepturi. Quanta autem peruersitas, ob hoc alicui nō debere, quia etiam inficiant benignus est, & continuationem ipsam seriemq; beneficij argumentum uocare necessaria dantis. Nolo, sibi habeat, quis illum rogat? & omnes alias impudētis animi uoces his astruat. Non ideo de te minus meretur is, cuius liberalitas ad te etiam dū negas peruenit, cuiuscūq; beneficij, uel hoc maximū, qd̄ etiā querenti daturus est.

Non uides

Non uides quemadmodū teneram liberorum infantiam, parētes ad salubriū reum patientiam cogant. Flentium corpora, ac repugnantium, diligentī cura fouent, & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt, & mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus, ad ultimū audacem iuuentam frugalitati, pudori, moribus bonis, si parum sequitur, coaptant, & applicant. Adolefcētibz quoq; ac iam potentibus sui, si remedia metū, ac intemperantia reſiciunt, ius adhibetur, ac seruitus. Itaq; beneficiorum maxima metū, quæ a parētibus accēpimus, dum aut nescimus, aut nolumus.

His ingratis & repudiantibus beneficia, non quia nolunt, sed ne debeant, similes sunt ex diuerso nimis grati, qui aliquid incōmodi precari solent, his quibus obligati sunt, aliquid aduersi, in quo affectum memorem accepti beneficij approbent, an hoc recte faciant, & pia uolūtate quaeritur, quorum animus simillimus est, prauo amore flagrantibus, qui amici suæ optant exilium, ut desertam, fugientēq; committentur. Optant inopiam, ut magis desyderanti donent. Optant morbum, ut assideant. Et quicquid inimicus optaret, amantes uouent. Fere idem itaq; exitus est odij & amoris infani. Tale quiddam & his accidit, qui amicis incōmoda optant, quæ detrahāt, & ad beneficium iniuria ueniunt. Cum sanctius sit uel cessare, q̄ per scelus officio locum quaerere. Quid si gubernator a dijs tempestates infestissimas, & procellas petat, ut gravior ars sua periculo fiat? Quid si imperator deos oret, ut magna uis hostium circumfusa castris, fossas subito impetu compleat? & uallum trepidante exercitū cōuellat, & in ipsi portis, infesta signa constituat, quod maiore cum gloria rebus lapsis, profligatisq; succurrat? Omnes isti beneficia sua detestabili uia ducunt, qui deos contra eū aduocant, cui ipsi affuturi sunt, & ante illos sterni, q̄ erigi uolūt. Inhumana ista & peruersa grati animi natura est, contra eum optare, cui honeste deesse non possis.

Non nocet illi uotum meum, inquit, quia simul opto & periculum & remediū. Hoc dicitis non nihil te peccare, sed minus q̄ si sine remedio periculum optares. Nequitia est, ut extrahas mergere, euertere ut suscites, ut emittas icludere. Nō est beneficium iniuriæ finis, nec unquā id detraxisse meritum est, quod ipse qui detraxit, intulerat. Non uulneres me malo, q̄ sanes. Potes intire gratiam, si quia uulneratus sum sanas, non si uulneras, ut sanandus sim. Nunq̄ cicatrix nisi collata uulneri placuit, quod ita coisse gaudemus, ut non fuisse malle. Si hoc ei optares, cuius nullū beneficium haberes, inhumanū erat uotū, quanto inhumanius ei optes, cui beneficij debes?

Simul, inquit, ut possem ferre illi opem precor. Primum ut te in mediā parte uoti tui occupem, iam ingratus es. Nondum audeo quid illi uelis præstare, scio quid illum uelis pati. Sollicitudinem illi & metū, & maius aliquod imprecaris malum, ut ope indigeat. Hoc contra illum est. Optas, ut tua indigeat ope. Hoc pro te est, non succurrere uis illi, sed soluere. Qui sic preparat solui, uult non soluere. Ita quod unū in uoto tuo honestum uideri poterat, illud turpe & ingrātū est, nolle debere. Optas em̄ non ut facultatem habeas referēdæ gratiæ, sed ut ille necessitatem implorādæ. Superiore te facis, & quod nefas est, benemeritum ad pedes tuos mittis. Quanto satius est honesta uoluntate debere, q̄ per malam rationē soluere? Si inficiareris quod accepis, minus peccares. Nihil enim nisi quod dederat, amitteret. Nunc uis illum subijci tibi iactura rerum suarum, & status mutatione in id deuocare, ut infra beneficia sua iaceat. Gratū te reputabo, coram eo, cui prodesse uis opta. Votum tu istud uocas, quod inter gratum & inimicum potest diuidi, quo non dubites aduersarium & hostem fecisse, si extrema tacentur. Hostes quoq; optauerunt capere quasdam urbes, ut seruarēt, & uincere quosdā, ut ignoscerent. Nec ideo non hostilia uota, in quibus quod mitissimū est, post crudelitatem uenit. Deniq; qualia esse iudicas uota, quæ nemo tibi minus uolet, q̄ is pro quo fuerit, succedere. Pessimè cum eo agis, cui uis a dijs noceri, a te succurri. Inique cū ipsi dijs. Illis enim durissimas partes imponis, tibi humanas. Ut tu profis, dijs nocebunt. Si acculatores submitteres, quem deinde remoueres, si aliqua illum lite implicares, quam subinde discuteres, nemo de tuo scelere dubitaret. Quid interest, utrum istud fraudetetur, an uoto? Nisi quod potentiores illi aduersarios quaeris. Non est quod dicas, quomodo

f enim illi

enim illi iniuriam facio: Votum tuum aut superuacuum est, aut iniuriosum, immo iniuriosum, etiam si irritum. Quicquid non per uotum tuum efficit, dei munus est. Iniuria uero, quicquid optas, fat est tibi. Non aliter debemus irasci, quam si profeceris.

Sua uota, inquit, ualuisse, & in hoc ualuisse, ut tutus esses, primum certum mihi optas periculum sub incerto auxilio. Deinde utrumque certum puta, Quod nocet, primum est. Præterea tu conditionem uoti tui nosti, me tempestatem occupauit, portus ac prius est dii dubium. Quantum existimas tormentum, etiam si accepero, eguisse: etiam si seruatus fuero, trepidasse: etiam si absolutus fuero, causam dixisse: Nullius metus tæ gratia est finis, ut non gravior sit solida & inconcussa securitas. Opta ut reddere mihi beneficium possis, cum opus erit, non ut opus sit. Si esset in tua potestate quod optas, ipse fecisses.

Quanto hoc honestius uotum est, opto in eo statu sit, quo semper beneficia distribuatur, nunquam desideret. Sequatur illum materia, qua tam benigne utatur largiendo iuandoque, ut nunquam illi sit dandorum beneficiorum inopia, datorum poenitentia. Naturam per se pronam ad humanitatem, ad misericordiam & irriter, ac prouocet turba gratorum. Sed quod illi & habere contingat, nec experiri necesse sit. Ipse nulli implacabilis sit, ipsi nemo placandus, tam æquali in eum fortuna indulgentia perseueret, ut nemo in illum possit esse, nisi conscientia gratus. Quæto hæc iustiora uota sunt, quæ nullam occasionem differunt, sed gratiam statim faciunt. Quid enim prohibet referre gratiam prosperis rebus: Quam multa sunt, per quæ quicquid debemus, reddere etiam felicibus possumus. Fidele consilium assidua conuersatio, sermo communis, & sine adulatione iucundus, aut res si delibere uelut diligere, tu te sic credere conuictus familiaritas. Neminem tæ alta secunda posuerunt, ut non illi eo magis amicus desit, quæ nihil absit.

Ista tam tristis est, & omni uoto submotenda occasio, ac procul repellenda, ut gratus esse possis, iratus dii opus est. Nec ex hoc quidem peccare te intelligis, quod melius cum eo agitur, cui ingratus es, propone in animo tuo carcerem, uincula, fordes, seruitutem, bellum, egestatem. Hæc sunt occasiones tui uoti, si quis tecum traxit per ista dimittitur. Quin potius eum potenter esse uelis, cui plurimum debes & beatum?

Quid enim (ut dixi) uetat te referre, etiam summa felicitate præditis gratiam, cuius plena tibi occurrit & uaria materia: Quid tu necis debitum etiam locupletibus solui, nec te in uisum distringam. Omnia sane exclusit opulenta felicitas, monstrabo tibi, cuius rei inopia laborant magna fastigia. Quid omnia possidentibus, desit. Sic licet ille, qui uerum dicat, & hominem inter mentientes stupentem, ipsaque consuetudine pro rebus blanda audiendi ad ignorantiam ueri perductum, uindictæ a consensu contemptuque falsorum. Non uides quem admodum illos in præceptis agat extincta libertas, & fides in obsequium seruilis submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulanti certam est, & unum amicum omnium officium, una contentio, quis blandissime fallat. Ignorare uires suas, & dum se tam magnos quam audiunt credunt, attraxere superuacua, & in discrimen rerum omnium peruentura bella. Utilem & necessariam rupere concordiam, secuti iram, quam nemo reuocabit, multorum sanguinem hauserunt, fururi nouissime suum, dum hæc sæpe uidisti, ut dicant inexplorata pro certis, flectique non minus existimant turpe quam uinci, & perpetua credunt, quæ in summum perducta maxime nutant. Ingentia super se ac sua regna fregerunt, nec intellexerunt in illa scena & uanis & cito diffuentibus bonis refugere, ex eo tempore ipsos nihil non aduersi expectare debuisse, ex quo nihil ueri audire potuerunt.

Cum bellum Græciæ indiceret Xerxes, animum tumens oblitusque, quæ caducis consideret, nemo non impulit. Alius aiebat, non laturos nuncios belli, & ad primam aduentus famam, terga uersuros. Alius nihil esse dubium, quin illa mole non uincti solum Græcia, sed obrui posset, magis uerendum, ne uacuas desertasque urbes inueniret, & profugis hostibus uasta solitudines reliquerentur, non habiturus, ubi tantas uires exercere possent. Alius illi uix rerum naturam sufficere, angusta esse classibus maria, militi castra explicandis equestribus copiam campetria, uix parere coelum sagittis ad emittenda oia manu tela. Cum in hunc modum multa undique iactarent, quæ hominem nimiam estimatione sui furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius solus dixit, ipsam illam qua sibi placeret multitudinem indigestam & grauem, metuendam esse ducenti. Non enim uires, sed pondus ha-

pondus habere. Vi modica nunquam regi posse, nec diu durare, quicquid stare non potest. In primo, inquit, statim monte Lacones obiecti, dabunt tibi sui experimentum. Tot ista gentium milia trecenti morabuntur, hærebunt in uestigio fixi, & emissas sibi angustias tuebitur, & corporibus obstruent. Tot illos Asia non mouebit loco. Tanta minas belli & perne totius generis humani ruentis impetum, paucissimi sustinebunt. Cum te mutatis legibus suis natura transmisserit, in semita hærebis, & æstimabis futura damna, cum cõputaueris quanti tibi Thermopylarum angusta constiterint. Scies te fugari posse, cum scieris posse retineri. Cedent quidem tibi pluribus locis uelut torrētis modo oblatis, uires cum magno terrore, prima uis defluit. Deinde hinc atque illinc coorientur, & tuis uiribus præment. Verum est quod dicitur, maiorem belli apparatus esse, quam recipi ab his regionibus possit, quas oppugnare constituit. Sed hæc res contra nos est. Ob hoc ipsum te Græcia uincet, quæ non capit. Vti toto te non potest. Præterea quæ una rebus salus est, occurrere ad primos res impetus, & inclinatis operem ferre non poteris, nec fulcire ac firmare labentia, multo ante uinceris, quam uictum esse te sentias. Caterum non est, quod exercitum tuum hoc sustineri putes non posse, quia numerus eius duci quoque ignotus est. Nihil tam magnū est, quod perire non possit, cuius nascitur in perniciem, ut alia acquiescant, ex ipsa magnitudinis suæ causa. Acciderunt quæ Demaratus prædixerat, diuina atque humana impellentem, & mutam quicquid obliterat trecenti stare iusserunt. Stratusque per totam Græciam passim Xerxes intellexit, quantum ab exercitu turba distaret. Itaque Xerxes pudore quam dano inferior, Dei marato gratias egit, quod solus sibi uerum dixisset, & permisit petere quod uellet, petit ille ut Sardis maximam Asiæ ciuitatem curru uectus intraret, rectam capite tiam gerens, id solis datum regibus. Dignus fuerat præmio antequam peteret, sed quam miserabilis gens, in qua nemo fuit, qui uerum diceret regi, nisi qui dicebat sibi.

Dulus Augustus filiam intra pudicitiam maledictam impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emisit. Admissos gregatim adulteros, pererratam nocturnis comestationibus ciuitatem, forum ipsum ac rostra quibus patrem legem de adulteris tolerat, filiam in supra placuisse. Quotidianum ad Mariam concurrunt, cum ex adultera in quaestuariam uersa, ius omnis licetia sub ignoto adultero peteret. Hæc tam uindicta principi, quam tacenda quia quarundam rerum turpitudine etiam ad uindictam redire parum potens ire, publicauerat. Deinde cum interposito tempore in locum ire subiisset uerecundia, gemens, quod non illa silentio preflisset, quæ tæ diu nescierat, donec loqui turpe esset, sæpe exclamauit. Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa, aut Meccenas uixisset. Adeo tot habenti milia hominum duos reparare difficile est. Cæsa sunt legiones, & protinus scripta. Fracta classis, & intra paucos dies narrauit naua. Sauium est in opa publica ignibus, surrexerunt meliora consumptis. Totam uitam Agrippæ & Meccenatis uacauit locus. Quid putem, defuisse similes qui assumerent, an ipsius uitium fuisse, qui maluit queri, quam querere: Non est quod existimemus Agrippam & Meccenatem solitos illi uera dicere, qui si uixissent, inter dissimulantes fuissent. Regalis ingenij mos est, in presentium contumeliam amissa laudare, & his uirtutem dare uera dicendi, a quibus iam audiendi periculum non est.

Sed ut me ad propositum reducam, uides quam facile sit, gratiam referre felicibus, & in summo humanarum opum positus, dic illis non quod uolunt audire, sed quod audire se semper uolent. Plenas aures adulationibus aliquando uera uox intret. Da consilium utile. Quæris quid felici præstare possis: Effice, ne felicitati suæ credat, ut sciat illa multis & fidis manibus continendam. Parum in illis contuleris, si illi stultam fiduciam permansuram semper potentiam excusseris, docuerisque mobilia esse quæ dedit casus, & maiore cursu fugere quam ueniunt, nec his portionibus quibus ad summam uentum est, retroiri, sed sæpe inter fortunam maximam & ultimam nihil interesse: Nescis quantum sit precium amicitia, si non intelligis multum te ei daturum, cui te dederis amicum. Rem non domibus tantum, sed sæculis raram, quæ non alicubi magis deest, quam ubi credit abundare. Quid istos tu liberos, quos uis nomenclatorum completum, aut memoria, aut manus, amicorum existimas esse: Non sunt qui agmine magno ianuam pullant, qui in primas & secundas admissiones digerunt. Consuetudo ista uetus est regibus, regesque simulatibus, populū amicorum describere. Est proprium

superbia, magno aestimare introitum, ac tactu sui liminis pro honore dare, ut hostio suo propius affideas, ut gradu prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt hostia quae receptos quoque excludunt.

A Pud nos primi omnium Gracchus, & mox Liuius Drusus instituerunt segregare turbam suam, & alios in secretum recipere. Itaque isti amicos, primos habuerunt, & secundos nuncq; ueros. Amicum uocas, cuius disponis salutatio, aut potest huius tibi parere fides, qui per fores maligne apertas non intrat, sed illabit: Hunc peruenire usque ad distribuendam libertatem licet, cuius uulgare & publicum uerbum & permiscuum: Ignorans non nisi suo ordine emittitur. Ad quemcumq; itaque istorum ueneris, quorum salutatio urbem concutit, scito etiam si animaduertis obfessos, ingenti frequentia uicos, & comentium in utraque partem cateruis itinera compressa, tamen uenire te in locum hominibus plenum, amicis uacuum. In pectore amicus, non in atrio quaeritur. Illo recipiendus est, illic retinendus est, & in sensus recondendus. Hoc doce, gratus es, male de te existimas, si inutilis es, nisi afflicto, si rebus tuis superuacuis. Quae admodum te & in dubijs & in aduersis, & in laetis sapienter geris, & dubia prudenter tractas, aduersa fortiter laeta moderate, ita in omnia utilem te amico exhibere potes. Aduersa eius, si nec deserueris, nec optaueris. Multa nihilominus, ut non optes, in tanta uarietate quae tibi materiae exercendae fidei praebent, incident. Quemadmodum qui optat diuitias alicui in hoc, ut illorum partem ipse ferat, quibus pro illo uideat optare, sibi prospicit. Sic qui optat amico aliquo necessitate, qua adiutorio suo fideque discutiat, quod est ingrati, se illi praefert, & tanti existimat illi mitem esse, ut ipse gratus sit, & ob hoc ipsum ingratus est. Exonerare enim se uult, & graui sarcina liberare. Multum interest, utrum propter referre gratiam, ut reddas beneficium, an ut ne debeas. Qui reddere uult illius se commodo aptauit, & idoneum illi uenire tempus uolet, quod nihil aliud quam ipse liberari uult, quocumque ad hoc cupiet peruenire, quod est pessima uoluntatis.

I Sta, inquis, nimia festinatio ingrati est: id aptius exprimeret non possum, quam si repetituro quod dixi, non uis reddere acceptum beneficium, sed effugere. Hoc dicere uideris, quoniam isto carebo quocumque modo mihi laborandum est, ne isti obligatus sim. Si optares ut illi solueres de suo multum, abesse uideris a gratia, hoc quod optas iniquius est. Execraris enim illum, & caput sanctum dira tibi imprecatione desigis. Nemo ut existimo de immanitate animi tui dubitaret, si aperte illi paupertatem, si captiuitatem, si famem, ac metum imprecareris. At quid interest, utrum uox ista sit uoti tui? Sanius aliquid horum opta. Sciuimus nunc & hoc esse gratum puta, quod ne ingratus quidem faceret, qui modo non uis in odium, sed tantum ad inficiationem beneficij perueniret.

* **Q**uis pius dicit Aeneam, si patriam capi uoluerit, ut captiuitate patrem eripiat? Quis Siculos iuuenes, ut bona liberis exempla monstraret, si optauerunt ut Aetna immensa ignium supra solitum ardens, daretur ipsis occasio exhibenda pietatis, ex medio pariter incendio raptis? Nihil debet Scipioni Roma, si puniunt bellum ut finiret, pleuerare maluit. Nihil Decijs, quod morte patriam seruauerunt si prius optauerant, ut deuotioni fortissimae locum, ultima rerum necessitas faceret. Grauiissima infamia est, medici opus querere. Multi quos hauserant morbos, & reuocauerunt, ut maiore gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna miseratione uexatione uixerunt.

C Allistratum, aiunt, ita certe Hecaton auctor est, cum in exilium iret, in quod multos simul cum illo seditiosa ciuitas Athenarum, & intemperanter libera ex-pulerat, optante quodam, ut Atheniensibus necessitas restituendi exules esset, abominatum talem. Rutilius noster animosus. Cum enim quidam illum consolaretur, & diceret instare arma ciuilia, breui futurum, ut omnes exules reuertent. Quid tibi, inquit, mali feci, ut mihi peiorem reddidit, quam exitum optares. Malo, ut patria in exilio meo erubescat, quam reddidit morereat. Non est illud exilium, cuius neminem non magis quam damnatum pudet, quemadmodum illi, si Callistratus & Rutilius seruauerunt bonorum ciuium officium, qui reddi sibi penates suos noluerunt clade communi, quia satius erat uobis iniquo malo affici, quam omnes publico. Ita non seruat grati hominis affectum, qui bene de se merentem difficultatibus uult opprimere, quas ipse submoueat, qui etiam si bene cogitat, male precatur, ne in patrociniis quidem, nedum in gloriam est, incendium extinxisse quod feceris.

In quibusdam

In quibusdam ciuitatibus impium notum, sceleris uicem tenuit.

D Emades Athenis certe eum qui necessaria funeribus uendebat, damnauit, cum pro-basset magnam lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Quare tamen solet, an merito damnatus sit? Fortasse optauit, non ut multis uenderet, sed ut paruo sibi constarent, quae uenditurus esset. Cum constet negociatio eius ex empto & uendito. Quare uotum eius in una parte trahis, cum lucrum ex utraque sit? Praeterea omnes, licet qui in ista negociatione sunt, damnos, oes idem esse uoluit, id est, intra se optant. Magnam hominum partem damnabis. Cui enim non ex alieno commodo lucrum? Miles bellum optat, in gloriam. Agricola annonae charitas erigit. Eloquentiae precium texoptat litium numerus. Medicis grauis annus est in quaestu. Inuitores delictatum mercium, iuuentus corrupta locupletat. Nulla tempestate, nullo igne laedantur testata, iacebit opera fabrilis. Vni uotum deprehensum est, omnium simile est. An tu Auruntium & Aterium, & ceteros qui captandorum testamentorum arte professi sunt, non putas eadem habere, quae designatores & libitarios uota? Illi quorum mortes optant, nesciunt. Hi familiarissimum quemque, ex quo propter amicitiam rei plurimum est, mori cupiunt. Illorum damno nemo uiuit. Hos quisquis differt, exhaurit. Optant ergo non tantum ut accipiant, quod turpi seruitute meruerunt, sed etiam ut tributo graui liberentur. Non est itaque dubium, quin hi magis quod damnatum est, in uno optent, quibus quisque morte profuturus est, uita nocet. Omnium tamen istorum uota sunt impunita. Denique se quisque consulat, & secretum peccatoris sui reddat, & inspicat quid tacitus optauerit. Quam multa sunt uota, quae etiam sibi fieri pudet, quam pauca quae facere coram teste possumus.

S Ed non quod reprehendendum, etiam danandum est, sicut hoc uotum amici, quod in manibus est, male uentis bona uoluntate, & in id incidetis, quod euitat. Nam dum gratum animam festinat ostendere, ingratus est. Hic, ait, in potestate mea recidat, gratia mea desyderet, sine me saluus, honestus, tutus esse non possit. Tam miser sit, ut illi beneficij loco sit, quod reddidit. Hinc Dii circumeuient, illinc domesticae insidiae, quae ego possum solo opprimere. Instet potes inimicus & grauis, infesta turba, nec inermis creditor uregat & accusator.

V Id est si sis aequus, horum optares nihil, si tibi beneficium non dedisset, ut alia taceat, quae grauiora committis, pessima pro optimis referendo, hoc certe delinquis, quod non expectas suum cuiusque rei tempus, quod aequae peccat, qui non sequitur, quam antecedit. Quomodo non semper beneficium recipiendum est, sic non utique reddendum. Si mihi non desyderanti redderes, ingratus esses, quanto ingrator es, qui desyderare me cogis? Expecta. Quare subsidere apud te munus meum non uis? Quare obligatum molestus fers? Quare quasi cum acerbo foeneratore resignare rationem parem properas? quid mihi negocium quaeris? Quid in me deos immittis? quomodo exigeres, qui sic reddis?

A Nte oia ergo Liberalis haec discamus beneficia secure debere, & occasiones reddendorum obseruare, non manu facere. Hanc ipsam cupiditatem primo quoque tempore liberandi se, meminimus ingrati esse. Nemo enim libenter reddit, quod inuitus debet, & quod apud se non uult esse, onus iudicat esse non munus. Quamto melius ac iustius in promptu habere merita amicorum, & offerre non ingerere, nec oneratum se iudicare? Quoniam beneficium commune uinculum est, & inter se duos alligat. Dic nihil moror, quo minus tuum reuertatur, opto hilaris accipias, si necessitas alterum nostrum imminet, fatique quodam datum est, ut aut tu cogaris beneficium recipere, aut ego accipere, det potius qui solet. Ego paratus sum, nulla mora inter nos est, ostendam hunc animum, cum primum tempus aduenerit. Interim Dii testes sunt.

S Oleo mihi Liberalis notare hunc in te affectum, & quasi manu prendere uerentis & aestuantis, ne in nullo officio sis tardior. Nec decet gratum animi sollicitudo commotum summam fiduciam sui, & ex conscientia ueri amoris dimissa est ois anxietas. Tam commotum aut recipere quod non debes, quam non dare quod debes, hoc beneficij primum danti sit ius, ut recipiendi tempus det, qui dedit. An ueror ne hoies de me secius loquantur? Male agit, qui famam, non conscientiam gratus est. Duo istius rei iudices habes, illum quem portes. Quid ergo si nulla interuenit occasio? semper debebo? debebis, sed palam debebis, sed libenter debebis, sed cum magna uoluptate apud te depositum tueberis. Poenitet aci

† Forte est litiganium numerus

* †

f 3 cepti benefici

cepti beneficij, quem nondum redditi piget. Quare qui tibi dignus uisus est, a quo accipi peres, indignus uideatur, cui diu debeas.

In magnis erroribus sunt, qui ingentis animi credunt, proferre dona, plurimum sine ac domum replere, cum ista interdum non magnus animus faciat, sed magna fortuna. Ne sciunt quanto maius ac difficilior sit capere quam fundere. Nam ut nihil alteri detrahant, quonia utrumlibet uirtute par est, non minoris est animi beneficii debere, quam dare. Eo quidem operosius hoc quam illud, quo maiore diligentia custodiuntur accepta quam datur. Ideo non est trepidandum, quam cito reponamus, nec procurandum in tempestiue, quia aequè delinquit, qui ad ferendam gratiam suo tempore cessat, quam qui alieno properat. Positum est illi apud me, nec illius nomine, nec meo timeo. Bene illi cautus est. Non potest hoc beneficium perdere, nisi mecum, imo ne mecum quidem. Egi illi gratias. Qui nimis de beneficio reddendo cogitat, nimis cogitare alterum de recipiendo putat, praestat se in utroque facilem, si uult recipere beneficium referamus, reddamusque laeti, illud apud nos custodiri mauult. Quid helauri eius eripimus: quod custodiā reculamus: Dignus est cui utrum uolet, liceat. Optionem quidem & famam eo loco habeamus, tantum non ducere, sed sequi debeat.

Sexti libri de Beneficijs finis.

LV. AN. SENECAE DE BENEFICIIS LIBER SEPTIMVS & ultimus.

RONVM mi Liberalis habes animam uolo, in manibus tene. Non hic te carmie longo. Atque per ambages & longa exorsa tenebo. Reliquias hic liber cogit. Exhausta materia circūspicio, non quid dicam, sed quid non dixerim. Boni tamen consules quicquid superest, cum tibi supersuerit. Si uoluisset lenocinari mihi, debuit paulatim opus crescere, & ea pars in finem referuari, quam quilibet satiatus appeteret. Sed quicquid maxime necessarium erat in primū statum congesti, nunc siquid effugit, recolligo. Nec Mehercule si me interrogas nimis ad rem existimo pertinere, ubi dicta sunt, quae regunt mores, persequi caetera, non in remedium animi, sed in exercitationem ingenij inuenta. Egregie enim hoc dicere Demetrius Cynicus uir meo iudicio magnus, etiam si maximus cōperitur, solet plus prodesse, si pauca praecipua sapientia teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quam multa quidem didiceris, sed illa non habes ad manū. Quemadmodum, inquit, magnus luctator est, non qui omnes numeros nexulq; perdidit, quorum usus sub aduersario rarus est, sed qui in uno se, aut altero bene & diligenter exercuit, & eorum occasiones intentus spectat. Nec enim, refert quam multa sciat, si scit quantum uictoriae satis est. Sic in hoc studio multa delectant, pauca manent, licet ne scias, quae ratio oceanum effundat ac reuocet. Quare septimus quisque annus aetati signum imprimat. Quare latitudo porticus ex remoto spectantibus, non seruet portionem suam, sed ultima in angustias coeant, & columnarum nouissime interualla iungantur. Quid sit quod geminorum conceptum separet, partem iungat. Vtrum unus concubitus spargatur in duos, an toties concepti sint. Cur pariter natis fata diuersa sint, maximisque rerum spacijs distent, quorum inter ortus minimum interest. Non multum tibi nocebit transisse, quae nec licet scire, nec prodesse. Inuoluta ueritas in alto latet. Nec de malignitate naturae queri possumus, quia nullius rei difficilis inuentio est, non cuius hic unus inuentra fructus est, inuenisse. Quicquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo posuit. Si animus fortuita contemplit, si se supra metum sustulit & posuit, nec auida spe infinita cōplectitur, sed didicit se petere diuitias. Si deorum hominumque formidine eiecit, & scit non multum esse ab hoie timendum, a deo nihil. Si contemptor oim quibus torquet uita, dum ornat, eo productus est, ut illi liqueat mortem nullius mali esse materiam, multorum finem. Si animam uirtutis cōsecrauit, & quacumque uocat illa, planam putat. Si sociale animal est in comune genitus mundus, & unam domum spectat, & conscientiam suam dominusque opuit, semper tantum in publico uiuit, se magis ueritus quam alios, subductus illis tempore statibus, in solido ac sereno stetit, cōsumma uirtutis scientiam utile atque necessarium. Reliqua oblectamenta oculis sunt, licet enim iam in tutum re tracto animo, ad haec quoque excurrere, cultum non robur ingenij afferentia.

Haec Demetrius noster, utraque manu tenere proficentem iubet, haec uisum dimittere, imo aspiceret, & partem sui facere, eoque quotidiana meditatione produci, ut sua sponte occurrant salutaria, & ubique ac statim desiderata praesto sint, & sine mora ulla

Iam tangit

Utraque manu tenere *

ulla ueniat, illa turpis honestique distinctio. Sciatque nec malum esse ullum nisi turpe, nec bonum nisi honestum. Haec regula uitae opa distribuat, ad hanc legem & agat cuncta & exigat. Miserumque mortalium iudicet, in quatuordecimque opibus refulgebunt, uentri ac libidini deditos, quorum animus inertio ocio torpet. Dicit ipse sibi, Voluptas fragilis & breuis, fastidit obiecta, quo auidius hausta est, citius in contrarium recidens, cuius subinde necesse est, poeniteat. In qua nihil est aut magnificum, aut quod naturam hominis diuisi proximi deceat. Res humilis, membrorum turpius, ab altissimi ministerio ueniens, exitu foeda. Illa est uoluptas & hoie & uiro digna, non implere corpus, nec saginare, nec cupiditates irritare, quare uisibilissima est quies, perturbatio caret, & ea quam hominum inter se rixantium ambitus concutit, & ea quae intolerabilis ex alto uenit, ubi de dijs fama creditum est, uisibilis illos nostris aestimauimus. Hanc uoluntatem aequalem, intrepidam, neque sensuram sui reditum percipit, hic quae informam, quae maxime, ut ita dicam, diuini iuris atque humani peritus, hic praesentibus gaudet, ex futuro non pendet. Nihil enim firmi habet, qui in incerta propensus est, Magnis itaque curis exemptus, & distortum tibus mentem, nihil sperat aut cupit, nec se mittit in dubium, suo contentus. Nec illum existimemus paruo esse contentum, Omnia illius sunt. Non sic, quemadmodum Alexandri fuerunt cui quando in litore maris rubri steterat, plus deerat quam acquisierat. Illius ne ea quidem erant, quae tenebat, aut uicerat, cum in Oceano omnis loriceatus praefectus clauibus praemis explorator erraret, & bella in ignoto mari quaereret. Non satis apparebat inopem esse, qui extra naturae terminos arma proferret: qui se in profundum, inexploratum, & inmensum auiditate caeca profus immitteret. Quid interest, quod eripuerit, quod dederit, quantum terrarum tributo premat. Tantum illi deest, quantum cupit.

Nec hoc Alexandri tantum uirtus fuit, quae per Liberi Herculisque uestigia felix temeritas egit, sed omnium quos fortuna irritauit implendo Cyrum & Cambysen, & totum regni Persici stema percussit, quae inuenies, cui modum imperij satietas fecerit. Qui non uitam in aliqua ulterius procedendi cogitatione finierit. Nec id mirum est. Quicquid cupiditati contigit, poenitus hauritur & conditur. Nec interest quantum in id quod inexplebile est congeras. Vnus est sapiens, cui omnia sunt, nec ex difficili tuenda. Non habet mittendos transmaria legatos. Nec metanda in ripis hostilibus castra. Non oportunitis castellis disponenda praesidia. Non opus est legione, nec equestribus turmis, quemadmodum dii immortales regnum inermes regunt, & illis rerum suarum ex edito, tranquilloque tutela est. Ita hic officia sua, quibus latissime pateant, sine tumultu obit. Et omne humanum genus, potentissimum eius, optimisque infra se uidet, derideas licet. Ingentis spiritus res est, cum orientem occidentemque lustraueris animo, quo etiam remota, & solitudinibus interclusa penetrant, cum tot animalia, tantam copiam rerum, quas natura beatissime fundit aspexeris, emittere hanc dei uocem. Haec omnia mea sunt. Sic fit, ut nihil cupiat, quia nihil est extra omnia.

Hoc, inquit, ipsum uoluisti, teneo te, uolo uidere, quomodo his laqueis in quos tua sponte decidisti expliceris. Dic mihi, quemadmodum potest aliquis donare sapientiam, si omnia sapientis sunt. Nam id quoque quod illi donat, ipsius est. Itaque non potest dari beneficium sapienti, cui quicquid datur, de suo datur. Atqui dicitis sapientiam, posse donari. Idem autem me scito, & de amicis interrogare, Omnia dicitis illis esse communia. Nihil prohibet aliquid esse, & eius qui possidet, & eius cui datum est. Itaque non potest dari. Iure ciuili oia regis sunt. Et tamen illa quoque ad regem pertinet uniuersa possessio, in singulis dominos descripta sunt, & unaquaeque res habet possessorem suum. Itaque dare regi, & domum, & mancipium, & pecuniam possumus, nec donare illi de suo dicimus. Ad reges enim potestas oim pertinet, ad singulos proprietates. Fines Atheniensium aut Campanorum uocamus, quo deinde inter se uicini priuata terminatione distinguunt. Ideoque donare agros nostros Reipublicae possumus, quibus illis esse dicatur. Quia aliter illius sunt, aliter mei. Nunquid dubium est, quin seruus cum praeculio, domini sit: dat tamen domino suo minus. Non enim ideo nihil habet seruus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit. Nec ideo non est munus, cum uoles dedit, quia potest eripi, etiam si noluerit. Quemadmodum probemus omnia sapientis esse, iter duos conuenit, illud quod quaerit colligendum est, quo liberalitatis materia aduersus eum supplet, cuius uniuersa esse contendimus. Omnia patris sunt, quae in liberorum manu sunt. Quis tamen nescit donare

aliquid & filium patri? Omnia deorum sunt, tamen Dijs posuimus donum, & stipem fecimus. Non ideo quod habeo, meum non est, si meum tuum est: Potest enim idē esse meum & tuum. Is, inquis, cuius propositura sunt, leno est. Omnia autem sapiētis sunt. Lei no autem est eius, cuius propositura sunt. Ergo sapiens est. Sic illum uetant emere. Dicūt enim, nemo rem suam emit, omnia autem sapiētis sunt, ergo sapiens nihil emit. Sic uent & mutuū sumere, quia nemo usuram pro pecunia sua pendit. Innumerabilia sunt, p̄ quae cauillantur, cum pulcherrime quid a nobis dicatur, intelligant.

* **E** Nimvero sic oia sapiētis esse dico, ut nihilominus proprium quisq; in rebus suis dominū habeat. Quemadmodū sub optimo rege, omnia rex imperio possidet singulari domino. Tempus istud probanda rei ueniet. Interim hoc huic quaestū oni fat est. Id quod est meum, aliter sapiētis est, aliter meum. Meum est habere, posse donare sapiēti. Nec mirum est aliquid ei cuius est totum, posse donari. Conduxi domū a te. Inde aliquid tuum est, aliquid meū. Res tua est, usus rei tuae meus est. Ita q; nec fructus tanges, colono tuo prohibente, q̄uis tua in possessione nascatur. Et si au, nona carior fuerit aut fames, heu frustra magnum alterius spectabis aceruum, in tuo natum, in tuo positum, in horrea iturum tua. Nec conductum meum, quanq; sis dominus intrabis, nec seruum tuū mercennariū meum abduces, & ad te reddā, si conduxero. Bei nescium accipies, si tibi in uehiculo tuo sedere permiserō. Vides ergo posse fieri, ut ali, quis accipiendo quod suum est, munus accipiat?

I N oibus istis quae modo retuli, uterq; eiusdē rei dñs est. Quomodo? quia alter rei dñs est, alter usus. Libros dicimus esse Ciceronis. Eisdē Dorus librarius suos uocat, & utrūq; uerū est. Alter illos tanq; auctor sibi, alter tanq; emptor asserit. At recte utriusq; dicunt esse. Vtriusq; em sunt, sed nō eodē modo. Sic potest Titus Liuius a Doro accipere, aut emere libros suos, Possum donare sapiēti, quod uirū meū est, licet illius uirū oia. Nam cū regio more cuncta cōscientia possideat, singulari aut in unū quēq; p̄prietas sit sparsa, & accipere munus, & debere, emere, & conducere. Caesaris omnia habet fiscus, cuius tantum uniuersa imperio eius sunt. In patrimonio propria quid eius sit sine diminutione imperij quaeritur. Nam id quoq; tanq; alienum abiudicatur, aliter illius est. Si sapiens uniuersa animo possidet, iure ac dominio sua.

D Ion modo omnes sacrilegos argumentis esse collegit, modo neminē, cū omnes de saxo deiecturus est, dicit, Quisquis id quod deorū est sustulit & consumpsit, atq; in usum suum uertit, sacrilegus est. Omnia autem deorū sunt. Quod quisq; ergo tollit, deorum tollit, quorum omnia sunt. Ergo quisquis tollit aliqd sacrilegus est. Deinde cum effringi templa, & expilari impune capitolū iubet, dicit nullum sacrilegium esse. Quia quicquid sublatum est, ex eo loco qui deorum erat, in eum transfertur locum, qui deorum est. Hic respōdetur, Omnia quidem deorum esse, sed nō omnia Dijs dicata. In his obseruari sacrilegium, quae religio numini ascripsit. Sic & totū mundum deorum esse immortalū, templum solum quidem amplitudine illorū, ac magnificētia dignum, tamen a sacris prophana discerni, & nō omnia licere in angulo, cui nomē Phani impositū est, quae sub cōelo & conspectu syderum licent. Iniuriā sacrilegus deo quidem non potest facere, quam extractam sua diuinitas posuit, sed tamen punitur, quia tanq; deo fecit. Opinio illum nostra ac sua obligat poena. Quomodo ergo sacrilegus uidet, qui aliquid aufert sacri, & si quocunq; transfudit, quod surripet, intra terminos est mundi, sic & sapiēti furtum potest fieri. Aufertur enim illi nō ex his, quae uniuersa habet, sed ex his quibus dominus inscriptus est, quae uirū ei seruiunt, illam alteram possessionem agnoscer. Hanc nolet habere, si poterit. Emittitq; illam uocem, quam Romanus imperator emisit, cum illi ob uirtutem & bene gestam, R. P. tantum agri decerneretur, quantum arando uno die circuire potuisset. Nō est, inquit, nobis eo opus ciue, cui plus opus sit, q̄ uni ciui. Quanto maioris uiri putas, respuisse hoc munus, q̄ mera iste. Multi enim imperatores, fines alijs abstulerunt, sibi nemo constituit.

C Redo cū animū sapiētis intuemur potentē oim, & p̄ uniuersa dimissum, oia illi esse dicimus. Cū ad hoc ius quotidianū, si ita res tulerit, capite censēbis, multū interest possessio ei? aio ac magnitudine aestimes, an celsū, hāc uniuersa habere de quibus

de quibus loqueris abominabit. Non referā tibi Socratē, Chryssippū, Zenonē, & ceteros magnos quide uiros, maiores quide, quia in laudē uetustorū inuidia nō obstat. Paulo ante Demetriū rettuli, quē mihi uidetur rerū natura, nostris tulisse t̄pibus, ut ostendat nec illū a nobis corrumpi, nec nos ab illo corrumpi posse. Virū exactū, licet neget ipse sapiētia, firmāq; in his quae p̄posuit constantia. Eloquētia quoq; eius, quae res fortissimas deceat, nō concinnata, nec in uerba sollicita, sed ingenti animo prout impetus tulit res suas p̄sequentis. Huic nō dubito quin p̄uidētia, & talem uitā, & talē dicendi facultatē dederit, ne aut exemplū saeculo nostro, aut conuictū deesset.

D Emetrio si res nostras aliquis deorū possidendas uelit tradere sub lege certa, ne liceat donare, affirmauerim repudiaturū diciturūq;. Ego yō me ad istud inextricabile pondus nō alligo, nec in aliā fecem rerum hunc expeditū hominē demitto. Quid ad me defers populoꝝ omnū mala, quae nec daturus quidem acciperē, quoniam multa uideo, quae me donare nō deceat. Nolo sub conspectu meo ponere, quae gentiū oculos, Regumq; praestringunt. Nolo intueri precia sanguinis animarūq; uestrarū. Prima mihi luxuria spolia proponē, siue illa uel p̄ ordinem pandere, siue (ut est melius) in unum accendi dare. Video elaboratā serupulosa distinctione testudinē, & sca distillatū pigerrimorūq; animalū testas, ingentibus precijs emptas, in quibus ipsa illa quae placet uarietas subditis medicamentis, in similitudine ueri colorat. Video istic mentas, & estimatū lignum senatoris censu, eo preciosius, quo illud in plures nodos arboris infelicitas torfit. Video istic crystallina, quorū accendit fragillitas precium. Omnū enim rerum uoluptas apud imperitos, ipso quo fugare debet periculo, crescit. Video murrhinā pocula, parū scilicet luxuria magno fuerit, nisi nomina capacibus gemmis inter se p̄nunciaret. Video uniones, nō singulos singulis auribus cōparatos, iam enim exercitata aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insup alij binis supponuntur. Non satis muliebris infania uiros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonialia, auribus singulis pependissent. Video sericas uestes, si uestes uocanda sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut mēbra, aut corpus, aut deniq; pudor possit. Quibus sumptis, mulier parum liquido nudam senon esse iurabit. Hac ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus acersentur, ut matronae nostrae, ne adulteris quidem plus suū in cubiculo quam in publico ostendant.

Q Vid agis auaritia, quod rerū charitate aurum tuū uictum est? Omnia ista quae rettuli in maiore honore precioq; sunt. Nūc uolo tuas opes recognoscere. Laminas utriusq; materiae, ad quas cupiditas nostra caligat. At mehercule terra quae quicquid utile futurum nobis erat protulit, ista defodit, & merfit, & ut noxijs rebus ac malo gentiū in medium prodituris, toto pondere incubuit. Video ferrū ex hisdem tenebris esse prolatū, quibus aurum & argentū, ne aut instrumētū in caedes mutuas deesset, aut precii. Et tamen ad hoc ista aliqua materiā habent, est in quo errore oculoꝝ animus sublequi possit. Video istic diplomata, & syngraphas, & cautiones uacua habendi simulachra, umbra quadam auaritia laborantis, p̄ quae decipiant animū & inaniam opinione gaudentem. Quid enim ista sunt? Quid foenus, & kalendariū, & usura? nisi humanae cupiditatis extra naturā quaesita nomina? Possum de rerū natura queri, quod aurum argentū nō interius absconderit, qd̄ nō illis maius q̄ quod detrahi posset, pondus iniecerit. Quid sunt istae tabulae, quid cōputationes, & uenale tempus, & sanguinolentae centesimae? uoluntaria mala ex constitutione nostra pendētia, in quibus nihil est, quod subijci oculis, qd̄ teneri manu possit, inanis auaritia somnia. O miserū si quē delectat sui patrimonij liber magnus, & uasta spacia terrarū colenda p̄ uicos, & im mensi greges pecorū p̄ prouincias ac regna pascendi, & familia bellicosis nationibus maior, & aedificia priuata laxitatem urbium magnarū uincētia. Cum bene ista per quae diuitias suas disponit ac fudit circumspexerit, superbumq; se fecerit, si quicquid habet, et quod cupit comparet, pauper est. Dimitte me illis diuitijs redde. Ego regnum sapiētia noui magnum, securum. Ego sic omnia habeo, ut omniū sint.

I Taq; cū Caesar illi ducēta talenta donaret, ridens reiecit, ne dignā quidē sumā iudicans, qua nō accepta gloriaret. Dij deaeq; q̄ pauillo illū animū, aut honorare uoluit aut corrumpere,

aut corrumpere. Reddendū egregio viro testimoniū est. Ingentem rem ab illo dici aut diui, cū miraretur clementiā eius, quod se putasset tanti posse mutari. Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio.

Amicorum
omnia com-
munia.

Sapienter ergo donari aliquid potest, etiā si sapientis omnia sunt. Aequē nihil p̄hibet, cū omnia amicis dicamus esse cōmunia, aliquid amico donari. Non enim mihi sic cū amico cōmunia omnia sunt, quomodo cum focio, ut pars mea nō sit pars illius, sed quō patri matrisq; cōmunes liberi sunt, quibus cū duo sint, non singuli singulos habent, sed singuli binos. Primū omnīū iam efficiam, ut quisq; esse iste, qui me in societate uocat, sciat se nihil mecum habere cōmune. Quare: quia hoc consortiū solū inter sapientes est, inter quos amicitia est. Cateri non magis amici sunt, q̄ socij. Deinde pluribus modis cōmunia sunt. Equestria omnium aequitum romanorū sunt. In illis tantum locus meus fit proprius, quē occupauī. Hoc sicui cessi, q̄s illi cōmuni recesserim, tamen aliquid dedisse uideor. Quaedam quorundā sub certa conditione sunt. Habeo in equestribus locum, ut nō uendam, non ut locem, non ut habitem, in hoc tantū ut spectem. Præterea non mentiar, si dicam me habere in equestri locum, sed cum in theatrum ueni, si plena sunt equestria, & iure habeo locum illic, qui sedere mihi liberum non habeo, quā ab his cum quibus ius mihi loci cōmune est, occupatus est. Idem inter amicos puta fieri. Quicquid habet amicus cōmune est nobis, sed illius proprium est, qui tenet. Vt hoc nolente non possum. Derides me, inquis: Si quod amici est, meū est, liceat mihi uendere: non licet. Nam nec equestria, & tamen cōmunia tibi cum cæteris equestribus sunt. Non est argumentū ideo aliquid tuum non esse, quia uendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum em̄ est etiā quod sub lege certa tuū est. Accepit, sed certe non minus habes.

Nec te traham longius, beneficiū datur, possunt esse maiora & plura in qua si ea beniuolentia effundat, & sic sibi indulgeat, quæ admodū amantes solent, quorum plura oscula, & cōplexus arctiores non augent amorē, sed exercent. Hac quoq; quæ uenit quæstio profligata est in prioribus. Itaq; breuiter perstringet. Possunt enim in hac quæ data sunt alijs argumēta transferri. Quaritur an qui omnia fecit, ut beneficiū redderet, reddiderit. Vt nescias, inquit, illum nō reddidisse, omnia fecit, ut redderet. Apparet ergo non esse id factum, cuius faciendū occasione non habuit, & creditori suo pecuniā non soluit his, qui ut solueret ubiq; quæsiuit, nec inuenit. Quædam eius conditionis sunt, ut effectum præstare debeant. Quibusdā pro effectu est oia attentasse, ut efficerent, si omnia fecit ut sanaret peregīt medicus partes suas. Etiā dami nato reo oratori constat eloquentiæ studium, & officij, si omni arte usus est. Laus imperatori etiā uictō, & duci reddi. Si & prudentia & industria, & fortitudo muneribus suis functa est. Omnia fecit, ut beneficiū redderet, Obstitit illi felicitas tua. Nihil incidit durius, quo ueram amicitia experiretur, locupletū donare non potuit sano aspidere, felici succurrere. Gratiam rettulit etiā, si tu beneficiū non recepisti. Præterea huic intentus semper, & huius rei tempus operiens, qui in hoc multum cura, multū sedulitatis impendit, plus laborauit, q̄ cui cito referre gratiam contigit.

Debitoris exemplū dissimile est, cui parum est pecuniā quæsisse, nisi soluit. Illic enim stat acerbus super caput creditor, qui nullum diem gratis occidere patiat. Hic benignissimus, qui tecum curlantem & sollicitum atq; anxium uiderit dicat. Mitte hanc de pectore curā. Desine tibi molestus instare. Omnia a te habeo. Iniuriam mihi facis, si me quicq; amplius desiderare iudicas. Plenissime ad me peruenit animus tuus. Dic, inquit, mihi reddidisse beneficiū dices illum, si gratiam rettulisset: Eodem ergo loco est, qui reddidit, & qui non reddidit. Contra illud pone, si oblitus esset beneficij, si nec tentasset quidem gratus esse, negares illum gratiam rettulisse: At hic diebus noctibusq; se lassabit, & omnibus alijs renunciat officijs, huic unī imminens, & operatus, ne quo se fugeret occasio, Eodē ergo loco erunt, ille q; curam referendæ gratiæ abiecit, & hic q; nunq; ab illa recessit: Iniquus es si rem a me exigis, cū uideas animū nō deuisse, Ad summā, puta cū captus esses, me pecuniā mutuā, reb⁹ meis in securitate creditoris

securitatem creditoris oppositis nauigasse hyeme tam sæua, per infesta latrocinij litora, emensum quicquid periculi afferre potest etiam pacatum mare, peragratis omnibus solitudinibus, quos nemo nō fugiebat, ego quaerere tandem ad piratas perueni, & iam te alius redemerat, negabis me gratiam rettulisse: etiam si in illa nauigatione pecuniā, quam salutis tuæ contraxeram, naufragus perdidit, etiam ubi in uincula quæ detrahere tibi uolui, ipse incidi, negabis me rettulisse gratiā: At Mehercule Athenienis, Armodium & Aristogitonē tyrannicidas uocant, & Mutij manus in hostilia ara reliq̄ta instar occisi Porfennæ fuit. Et semper cōtra fortunam luçtata uirtus etiam citra reliq̄tū p̄positi opis enituit. Plus præstitit, q̄ fugietes occasiōes secutus est, & alia atq; alia caprauit, p̄ qua referre gratiā posset, q̄ is que sine ullo sudore, gratū primo fecit occasio.

Dvas, inquit, res ille tibi præstitit: Voluntatem & rem. Tu quoq; illi duas debes. Merito istud dices ei, qui tibi reddidit uoluntatē ociosam. Huic uere debes, & qui uult, & qui conatur, & nihil intentatum reliquit, sed nō potes dicere, utriq; enim præstat, quantum in se est. Deinde non semper numero numerus æquandus est. Aliquando una res pro duabus ualeat. Itaq; in locum rei succedit tam propensa uoluntas & cupida reddendi. Quid si animus sine re ad referendam gratiam non ualeat, nemo aduersus Deos gratus est, in quos uoluntas sola confertur. Djs, inquit, nihil aliud præstare possumus. Sed si huic quoq; cui referre gratiam debeo, nil aliud præstare possum, quid est quare in eo aduersus hominem gratus sim, quo nihil amplius in Deos confero?

Bon quid sentit quæris, & uis signare responsum. Hic beneficium recepisse se iudicat, ille se sciat non reddidisse. Hic illum dimittat, ille se teneat. Hic dicat, non habeo. Ille respondeat, habeo. In omni quæstione propositum sit nobis bonum publicum. Præcludendæ sunt excusationes ingratis, ad quos referre non possit, & sub quibus inficionem suam gerere. Omnia feci. Fac etiam nūc. Quid tu tam imprudentes iudicas maiores nostros fuisse, ut non intelligerent iniquissimum esse eodem loco eum, qui pecuniā quā a creditore acceperat, libidine, aut alea absumpsit, & eum qui incendio, aut latrocinio, aut aliquo casu tristiore, aliena cum suis perdidit: Nullam excusationem receperunt, ut homines scirēt fidem utiq; præstandā. Satius enim erat a paucis etiā iustam excusationē non accipi, q̄ ab omnibus aliquam tēari. Omnia fecisti ut redderes. Hoc illi satis, tibi parum. Nam quemadmodū ille, qui enixam & sedulam operam transire pro irrita patitur, cui gratia referatur, indignus est. Ita tu ingratus es, nisi ei qui uoluntatem bonam in solutum accipit, eo libētius debes, q̄ dimittis. Non rapias hoc, nec tēteris. Occasiōes reddendi nihilominus quæras. Redde illi, quia repetit, huic quia remittit, illi quia malus, huic quia non malus. Ideoq; nō est, quod ad te hęc quæstionem iudices pertinere. An quod beneficiū quis a sapiente accipit, reddere debeat, si ille desinat esse sapiens, & in malū uersus est. Redderes em̄ & de p̄posito, quod a sapiente accepisses, & etiam malo redderes creditum. Quid est, cur nō & beneficiū: quia mutatus est ille: Quid siquid a sano accepisses: ægro nō redderes, cū plus semper imbecillo amico debeamus: Et hic æger est. Animo adiuuetur, ferat. Stulticia morbus est animi. Distinguentū hoc, quo magis intelligatur existimo.

Dvo sunt beneficij. Vnum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest, hoc est absolutum & uerum beneficiū. Alterū uulgare, plabeium, cuius inter nos & imperitos cōmercium est. De hoc non est dubiū, quin illi qualicūq; est debet am reddere, siue homicida, siue fur, siue adulter euasit. Habent scelera leges suas. Melius istos iudex, q̄ ingratus emendat. Nemo te malū quia est, faciat. Malo beneficiū projiciā, bono reddam. Huic quia debeo, illi ne debeam.

Daltero beneficij genere dubitatur, quod si accipere non potui nisi sapiens, nec reddere quidem nisi sapienti possum. Puta enim me reddere, ille nō potest recipere. Non est tā huius rei capax. Scientiā utendi perdidit. Quid si me remittere manco pilam iubeas. Stultum est dare alicui, quod accipere non possit, ut respondere ab ultimo incipiam. Non dabo illi, quod accipere non poterit. Reddam etiam si accipere non poterit. Obligare enim nō possum, nisi accipientem, liberari tantū si reddo

tal: solidū

si reddo possum ille uti, illo non poterit, uiderit, penes illum erit culpa, non penes me.

Reddere est, inquit, accepturo tradidisse. Quid enim sicui unū debeas, & hoc ille infundere reticulo iubeat, aut cribro, reddidisse te dices, aut reddere uoles, quod dum redditur, inter duos perit: Reddere est id, quod debeas ei, cuius est, uolenti dare. Hoc unū mihi praestandū est, ut quidam debeat, quod a me accipit. Iam ulterius est cura. Non tutelam illi, sed fidem debeam. Multoq; fatius est illum non habere, q̄ me non reddere. Et creditori statim in macellum lato, quod accipit reddam. Etiam si mihi adulteram cui numerē delegauerit, soluā. Et si nummos, quos accipiet in sinum suum disinctum fundet, dabo. Reddendum enim mihi est, nō seruandū cui reddidero, aut tuendum. Beneficij accepti, nō redditi custodiam debeo. Dum apud me est, saluū sit. Caterum licet accipientis manibus effluat, dandum est reposcēti. Reddo bono, cum expediet, malo cum petet. Tale, inquit, beneficium, quale accepisti, non illi potes reddere. Accepisti enim a sapiente, stulto reddis. Non reddo illi, quale nūc potest accipere. Nec per me fit deterius, sed per illum, id quod accepi reddam. Qui si ad sapientiam redierit, reddam. Quale dum malus est reddam: quale ab illo potest accipi. Quid, inquit, si non tantum malus factus est, sed ferus, sed immanis, qualis Apollodorus, aut Phalaris? Et huic beneficium quod acceperas, reddes. Mutationem sapientis tantam, natura non patitur. Nam in pessima ab optimis lapsus, necesse est etiam in malo uehigia boni teneat. Nunq̄ intantum uirtus extinguitur, ut non certiores animo notas imprimat, q̄ ut illas eradat ulla mutatio. Ferē inter nos educata cum in syluis eruperūt, aliquid māluetudinis pristina retinent. Tantumq; a placidissimis absunt, quantum a ueris feris, & nunq̄ humanā manū passis. Nemo in summā nequitia incidit, qui unq̄ habet sapientia. Alius infectus est, q̄ ut ex toto dilui, & transire in colorem alium possit. Deinde interrogo, utrum iste ferus sit animo tantū, an & in perniciem publicā excurrat: Propositi enim mihi, aut Prohalatū & Titanum, quorū si natura habet, intra muros ego isti beneficium suum reddam, ne quid mihi cum eo sit iuris amplius. Si uero sanguine humana non tantū gaudet, sed pacitur, sed & supplicij omnium aetatum crudelitate infatigabilem efficeret, nec ira, sed auiditate quadā sauendi furit, si in ora parentum filios iugulat, si non contentus simplici morte distorquet. Nec urit solum perituros, sed excoquit, si ars eius est cruor, & semper recenti madet. Parum est huic beneficium non reddere, quicquid erat, quo cohereret, intercisā iuris humani societas abscedit, si praestitisset quidē mihi aliquid, sed arma patriā meā inferret, quicquid meruerat perdidisset, & referre illi gratiam scelus haberet. Si nō patriā meā impugnat, sed suā grauis est, & sepositus a mea gēte suā exagitat, abscedit nihilominus illū tanta prauitas animi, etiā si non inimicū inuisum mihi efficit, priorq; mihi ac potior eius officij rō est, q̄ hūano generi, q̄ uni hoi debeat.

Sed quis hoc ita sit, & ex eo tempore omnia mihi in illum bona sint libera, ex quo corrumpendo fas omne, ut nihil in eum nefas esset effecerit, illum mihi seruandū modū credā. Ut si beneficium illi meū, neq; uires maiores daturū est in exitum cōmune, nec confirmaturū quas habet. Ita autē erit, quod illi reddi sine perniciē publica possit, reddam. Seruabo filiū eius infantē. Quid hoc beneficium obest, cuiq; eorum quos crudelitas eius lacerat? Pecunia quā sarellitē stipendio teneat, non subministrabo. Si marmora & uestes desyderauit, nihil oberat cuiq; id, quo luxuria eius instruitur. Militem & arma non suggerā, si pro magno petet munere. Artifices scenā, & scorta, & quā feritatem eius emolliant, libens offeram, cui triremes & caratas nō mitterē, luxurias & cubiculas, & alia ludibria regū in mari lasciuientia mittā. Et si ex toto eius sanitas desperata fuerit, eadē manu beneficium omnibus dabo, illi reddam, quantumq; ingenij talibus uitae exitus remediū est. Optimū est obire ei, qui ad se nunq̄ rediturus est. Sed haec rara nequitia est, & semper portenti loco habita fuit, ut hiatus terrā, & de cauernis maris inire ut eruptio. Itaq; ab illa recedamus. De his loquamur, ut de his quā detestamur sine horrore. Huic homini malo, quē inuenire in quolibet foro possum, quem singuli timent, reddam beneficium, quod accepi. Non oportet mihi nequitiam eius prodesse, quod in me non est. Redeat domū, bonus sit an malus. Qui diligenter istud excuterem, si nō redderem, sed darem. Hic solus fabulam poscit.

Pythagoricus

Pythagoricus quidam emerat a futuro phecassia, rem magnam nō praesentibus nūmis. Post aliquot dies uenit ad tabernam redditurus, & cū clausam diu pulset, fuit qui diceret: Quid perdis operam tuam? futuro ille quem quaeris cietus combustus est. Quod nobis fortasse molestum est, qui in aeternū nostros amittimus. Tibi minime, qui scis futurum, ut renascatur. locatus in pythagoricū. At philosophus noster treis aut quatuor denarios (non inuita manu) domum rettulit, subinde concutiens. Deinde cum reprehendisset hanc suam nō reddendi tacitam uoluptatem, intelligens arripisse sibi illud lucellum, redit ad eandem tabernam, & ait: Ille tibi uiuit, tu redde, quod debes. Deinde per doctriū, qua se commissura laxauerat, quatuor denarios in tabernā inseruit, ac misit, pēnas a se exigēs improba cupiditatis, ne alieno assuesceret.

Quod debes, quare cui reddas. Et si nemo posset, ipse te appella. Malus an bonus sit. Ad te non pertinet. Redde & accusa, non oblitus, quem admodū inter nos officia diuisa sunt, illi obliuio impata est, tibi meminisse mādauius. Errat tamē, si quis existimat cū dicimus eū qui beneficium dedit, obliuisci oportere, excutere nos illi memoriā rei praesentim honestissima. Quae praecipuum ueltra modum, ut aduersum suū redeant. Cum dicimus, meminisse nō debet, hoc uolumus intelligi, praedicare nō debet, nec iactare, nec grauis esse. Quidam enim beneficium quod dederunt, omnibus circulis narrant. Hoc ebrij loquunt, hoc ebrij nō cōtinēt, hoc ignotis ingerunt, hoc amicis cōmittunt: Ut haec nimia & exprobratrix memoria subluderet, obliuisci eū qui dedit, iustissimum, & plus imperando q̄ praestari poterat, silentiū suauissimum.

Quotiens parum fiducia est in his, quibus imperes, amplius est exigendum q̄ satis est, ut praestetur quātum satis est. In hoc omnis hyperbole excedit, ut ad uerum mendacio ueniat. Itaq; ille cum dixit, qui candore niues anteirent, curribus auras, quod non poterat fieri, dixit, ut crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit his immobilior scopulis, uiolenter amne. Hoc quidē se praesensurum putauit, alique tam immobile esse, q̄ scopulum. Nunquā tantum sperat hyperbola, quantum audet, sed incredibilia affirmat, ut ad credibilia perueniat. Cum dicimus, qui beneficium dedit, obliuiscatur, hoc dicimus, similis sit obliuio. Memoria eius nō appareat, nec incurrat. Cum dicimus beneficium repeti non oportere, nō ex toto repetitionem tollimus. Sape enim opus est malis exactore, etiam bonis admonitore. Quid ergo occasionem ignoranti non ostendam? necessitates illi meas nō detegam: quare ne scisse se, aut mentiar, aut doleat? Interueniat aliquādo admonitio, sed uerecunda, quae non polcat, nec in ius uocet.

Socrates amicis audientibus, emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Neminem poposcit. Omnes admonuit, a quo acciperet, ambiguus fuit. Quid ni esset? Quantulum enim erat quod Socrates accipiebat? nonne multum erat, eum meruisse, a quo Socrates acciperet? Non illos castigare mollius potuit, emissem, inquit, pallium, si nummos haberem. Post haec quisquis properauerit, sero dat. Iam Socrates defuit. Propter acerbos exactores repetere, prohibemus, nō ut nūq̄ fiat, sed ut parce.

Aristippus aliquando delectatus unguento. Male, inquit, istis effeminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt. Idem dicendum est, malis istis improbis, & importunis beneficiorum suorū quadruplatoribus eueniat, qui tam bellam admonitionem inter amicos sustulerunt. Ego tamen utar hoc iure amicitiae, & beneficium ab eo repetā, a quo petissem alternis. Beneficij loco accepturus est, potui se reddere. Nunquā ne quares quidem, dicam: Eiectum littore egētem excepit, & regni demens in parte locauit. Nō est ista admonitio, immo conuictum est. Hoc est in odium beneficia pducere. Hoc est, efficere, ut ingratus esse, aut liceat, aut iuuat. Satis, abūdeq; est submissis familiaribus uerbis, memoriā reuocare. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquid dulce meū, ille inuicē dicat: Quid ni merueris? egenū littore egentem excepisti.

Sed nihil, inquit, profecimus, dissimular, oblitus est. Quid facere debeam? quaeris, rem maxime necessariam, & in qua hanc materiam cōsumari decet. Quem admodum ingrati ferendi sint, placido animo, mansueto, magno. Nunq̄ te tam inhumano, & immemor, & ingratus offendat, ut non tantū dedisse delectet. Nunq̄

g in has

in has voces iniuria impellat. Vellem nō fecisse. Beneficij tui etiā infelicitas placeat. Semper illum poenitebit, ne nunc quidē poenitet. Nō est, quod indigneris tanq̄ aliquid noui acciderit, magis mirari debes, si nō accidisset. Alium labor, alium impensa deterret, alium periculum, alium turpis uerecundia, nedum reddit, fateatur accepisse. Alium ignorantia officij, alium pigritia, alium occupatio. Aspice quemadmodū immensa hominū cupiditates hient semper & poscant. Non miraberis ibi neminē reddere, ubi nemo satis accipit. Quis est istorū tam firmæ uoluntatis ac solidæ, ut tuto apud eum beneficia deponas? Alius libidine insanit. Alius abdomini seruit. Alius lucrosus est, cuius summā nō uincens, Alius inuidia laborat. Alius cæca ambitione, & in gladios ruente. Adijce torporem mentis ac senium, & ocia & inquieti pectoris agitationē, tumultusq; perpetuos. Adijce astimationē sui nimiam & tumorē, ob quæ cōtemnēdus est, insolentē. Quid contumaciā in peruersa nitentium? Quid leuitatē semper aliquo transilientē loquar? Huc accedat temeritas præceptis, & nunq̄ fidele consilium daturus timor, & mille errores, quibus uoluimur. Audacia timidissimorū, discordia familiarissimorum, & publicum malum incertissimis fidei, fastidire possessa, quæ consequi posse spes non fuit.

Inter affectus inquietissimos, rem quietissimā fidem quæris: Si tibi uita nostræ ueyrimaago succurrerit, uideberis tibi uidere, captæ q̄ maximæ ciuitatis faciem, in qua omisso pudoris, rectiq; respectu, uires in cōsilio sunt, uelut signo ad permiscēda omnia dato. Non igni, non ferro abstinetur. Soluta legibus scelera sunt. Nec religio quidem, quæ inter arma hostilia supplices textit, ullum impedimētū est ruentum in prædam. Hic ex priuato, hic ex publico, hic ex prophano, hic sacra rapit, hic effringit, hic transilit, hic nō contentus angusto itinere, ipsa quibus arceatur, euerit, & in lucrum ruina uenit. Hic sine cæde populatur, hic spolia cruenta manu portat. Nemo nō fert aliquid ex altero. In hac auditate generis humani, num tu nimis fortunæ cōmunis oblitus es, q̄ quæris inter rapiētes reuerentē? Si indignaris ingratos esse, Indignare luxuriosos, Ir dignare auaros, Indignare impudicos, Indignare egros, deformes, senes pallidos. Est istud graue uitij, est intolerabile, & quod dissociet homines, quod cōcordiā, qua imbecillitas nostra fulcitur, scindat ac dissipet. Sed usq; eo uulgare est, ut illud nec qui quæris qdē effugerit.

Ogita tecum, an quibuscūq; debuisti, gratiā rettuleris, an nullum unq; apud te perierit officij, ante beneficiorū memoria comitetur? Videbis quæ puero data sunt, ante adolescentiam elapsa, quæ in iuuenem collata sunt, nō perdurasse in senectutem. Quædam pdidimus, quædam proiecimus. Quædam e conspectu nostro paulatim exierunt. A quibusdam oculos auertimus. Ut excusam tibi imbecillitatem tuam. In primis fragilis est memoria, & rerum turbæ nō sufficit. Necessè est quātum recipit, emittat, & antiquissima recētissimis obruat. Sic factum est, ut minima apud te nutritis esset auctoritas, quia beneficium eius longius atas sequens posuit. Sic factū est, ut præceptoris tibi non esset ulla ueneratio. Sic euenit, ut circa consularia occupato comitia, aut sacerdotiorū candidato, quæstura suffragator excideret, fortasse uitium, de quo quæris, si te diligēter excusseris, in sinu inuenies. Inique publico irascens crimini, stulte tuo, ut absolaris, ignosce. Meliorem illum facies ferendo, utiq; peiorem exprobando. Non est, quod frontem eius indures, sine, siquid est pudoris residui, seruet. Sæpe dubiam uerecundiam uox conuulsantis clarior rupit. Nemo id esse quod etiā uidetur, timet. Deprehensus pudor amittitur.

Perdidi beneficiū. Nūquid quæ cōsecrauimus, perdidisse nos dicimus? Inter cōsecrata beneficiū est, etiā si male respondit, bene collocatū. Non est ille, qualē sperauimus. Simus quales fuimus nos, ei dissimiles. Damnū nō tunc factū apparuit. Ingratus nō sine nostro pudore protrahat. Quoniā quidē quærela amissi beneficij, nō bene dati signū est. Quantū possumus, causam eius apud nos agamus, fortasse nō potuit, fortasse ignorauit, fortasse facturus est. Quædā nomina bona, lentus ac sapiēs creditur fecit, q̄ sustinuit, ac mora fouit. Idē nobis faciendū est. Nutriamus fidem languidam.

Credidi beneficiū, stulte, non nosti detrimenti tui tēpora, perdidisti, sed cum dares. Nunc palam factum est etiā in his quæ uidentur, in perdito moderato plurimū profuit. Ut corporū, ita animorū molliter uitia tractanda sunt. Sæpe quod explicauit

explicauit mora, pertinacia trahentis abruptū est. Quid opus est maledictis? quid quærelis? quid infectatiōe? Quare illum liberas? quare dimittis? Si ingratus est, iam nihil debet. Quæ ratio est exacerbare eum, in quem magna cōtuleris, ut ex amico dubio fiat, nō dubius inimicus? & patrocinium sibi nostra infamia quærat? Nec desit qui dicat: Nescio quid est, quod eum, cui tantum debuit, ferre non potuit. Subest aliquid. Nemo nō superioris dignitatem quærendo, etiā si non inquinauit, aspernit. Nec quilib; fingere contentus est lauia, cum magnitudine mendacij fidem quærat.

Quanto illa melior uia, seruat illi spes amicitia, & si reuerti ad sanitatē uelit, etiā am amicitia. Vincit malos pertinax bonitas. Nec quilib; tam durū, infestiq; ad uersus diligēda animi est, ut etiā uitiatu bonos nō amet. Quibus hoc quoq; cœpit debere, quod impune non soluit. Ad illa itaq; cogitationes tuas flecte.

Non est mihi relata gratia. Quid faciā? Quod diij omnij rerū optimi auctores, qui beneficia ignoranti dare incipiunt, ingratis perseuerant. Alius illis obijcit negliētia nostri. Alius iniquitatē. Alius illos extra mundū suum projicit, & ignauos, hebetesq; sine luce, sine ullo opere destituit. Alius solem cui debemus, quod intra laborem quieteq; tempus diuissimus, quod nō tenebris immeris cōfusione æternæ nō cētis effugimus, quod annū cursu suo tēperat, & corpora alit, sata euocat, percoquit fructus, saxum aliquod, aut fortuitorū ignium globum, & quiduis potius q̄ deū appellat. Nihilominus tamen more optimorū parentū, qui maledictis suorū infantium arident, nō cessant diij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitatibus, sed æquali tenore bona sua per gentes, populosq; distribuunt. Vnam potentiā fortiti, prodesse. Spargūt oportunis imbribus terras, maria flatu mouent, siderum cursu notant tempora, Hyemes, ætatesq; interuentu lenioris spiritus molliunt, errorem labentū animarum placidū ac propitij ferunt. Imitemur illos. Demus, etiā si multa in irritū data sint. Demus nihilominus alijs. Demus ipsis, apud quos iactura facta est. Neminē ad excitandas domos ruina deterruit. Et cum penates ignis absumpsit, fundamēta tepente adhuc harena, ponimus, & urbes hausas sapius eodē solo cōdimus. Adeo ad bonas spes pertinax animus est. Terra, mariq; humana opera cessarent, nisi male reuentia iterū tentare libuisset.

Ingratus est: Nō mihi fecit iniuriā, sed sibi. Ego beneficio meo cum darem usus sum. Nec ideo pigrius dabo, sed diligentius. Quod in hoc perdidit, ab alijs recipiam. Sed huic ipsi beneficiū dabo iterū, & tanq; bonus agricola, cura, cultuq; sterilitatem soli uincam. Perit mihi beneficiū, iste omnibus. Nō est magni animi beneficium dare & perdere, hoc est magni animi perdere & dare.

Libri ultimi de beneficijs finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA AD NOVATVM LIBER PRIMVS.

Sexisti a me Nouate, ut scriberē quæadmodū posset ira leniri, nec imerito mihi uideris hunc præcipue affectū pertimuisse, maxime ex omnibus tetrū ac rabidū. Cæteris enim aliquid quieti, placidūq; inest. Hic totus cōcitatus & in impetu est, doloris, armorū, sanguinis, suppliciorū minime humana fruens cupiditate, dū alteri noceat sui negligēs, in ipsa irruens tela, & ultionis, secum multam tractare audius. Quidā itaq; in sapiētibus uiris iram dixerūt breuem insaniam, æque enim impotēs sui est, decoris oblita, necessitudinū memor, In qd̄ ptinax & intenta, Rationi, consilijq; præclusa, uanis agitata causis, ad cōspectū æqui, ueriq; in habilis, ruinis simillima, quæ super id quod opprētere frangunt. Ut scias autē sanos, quos ira possedit, ipsum illorū habitū intueri. Nam ut furentiū certa indicia sunt, audax & minax uultus, tristis frons, torua facies, citatus gradus, inquietæ manus, color uersus, crebra & uehementius acta suspiria. Ita irascentiū eadem signa sunt, flagrant, & micant oculi, multus ore toto rubor, & æstuante ab imis præcordijs sanguine, labia quatiunū, dentes comprimunū, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorū seipos torquentiū sonus, gemitus, mugitusq; & parum explanatis uocibus sermo præruptus, & cōplosa sapius manus, & pullata humus pedibus, & totū concitatum corpus, magnasq; iræ minas agens, foeda uisu & horreda facies deprauantiū se, atq;

g 2 intumescē.

Asperit.

† forte secum multā reera/ctare audius.

intumescētū. Nescias, utrū magis detestabile uitū sit, an deforme? Cætera licet abscondere, & in abdito alere. Ira se pferit, & in faciē exit, quātoq; maior hæc est, effereuscit manifestius. Non uides, ut omnīū animalū, simul ad nocendū insurrexerūt, præcurunt nota, ac tota corpora solitū quietūq; egrediantur habitū, & feritatē suā exasperent? Spumāt apris ora, dentes acutiūtr attritu, tauroꝝ cornua factantur in uacūū, & harena pulsū pedum spargitur, leones fremunt, insulantur irratīs colla serpentibꝫ, rabidarū canum tristis aspectus est. Nullū est animal tam horrendū, tam pnciosumq; natura, ut nō appareat in illo, si illud ira inuasit noua feritatis accessio. Nec ignoro cæteros quoq; affectus uix occultari, libidinē, metumq; & audaciā, dare sui signa, & posse prægnosci. Neq; enim ulla uehementior intra cogitatio est, quā nihil moueat in uultu. Quid ergo interest, qd alij affectus apparent, hic eminet. Iam uero si effectus eiꝫ damnag; intueri uelis, nulla pestis hūano generi pluris stetit. Videbis cædes ac uenena, & eorū mutuas sordes, & urbium clades, & totarū exitia gentiū & principum, sub ciuili hasta capita uenalia, & subiectas teētis faces, nec intra mœnia coercitos ignes, sed ingentia spatia regionū hostili flāma relucētia. Aspice nobilissimarū ciuitatū fundamenta uix notabilia, has ira deiecit. Aspice solitudines p multa milia sine habitatiōe desertas, has ira exhaustit. Aspice tota memoria pditos duces, mali exempla fati. Aliū ira in cubili suo confodit, Aliū intra sacra mensa, ira percussit. Aliū inter leges celebrisq; spectaculā fori lancinauit. Aliū filij parricidiō dare sanguinē iussit. Aliū seruili manu regale aperire iugulū. Alium in cruces mēbra diffindefit. Adhuc singuloꝝ supplicia narro. Quin ubi si liberit, relictis in quos ira uirtutū exat sit. Aspice cælas gladio conciones, & plabē imisso milite contrucidatā, & in pncipiē promiscuā, totos populos capitis damna passos tanq; aut curam nostrā deserētibus, aut auctoritatē contentibus. Quid de gladiatoribꝫ quare populus irascitur & tam inique, ut iniuriā putet, qd non libēter pereunt, contemni se iudicat, & uultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersariū uertitur. Quod quidē tale nō est ira, sed quasi ira. Sicut puerorum quō si ceciderūt, terrā uerberari uolunt, & saepe nesciunt qd est, cui irascatur, sed tantū irascūtur sine causa & sine iniuriā, nō tamen sine aliqua iniuriā specie, nec sine aliqua poenæ cupiditate. Deludūtur itaq; imitatione plagarū, & simulatis deprecantiū lachrymis placentur, & falsa ultione falsus dolor tollitur. Irascimur, inquit, saepe nō illis qui læserunt, sed his qui læsuri sunt. Ut scias iram non tantū ex iniuriā nasci, uerū etiā irasci nos læsuri, sed ipsa cogitatione nos lædunt, & iniuriā qui facturus est, iam facit. Ut scias, inquit, nō esse irā poenæ cupiditatē. Infirmissimi saepe potentissimis irascūtur, nec poenā concupiscunt, quā non sperant. Primū diximus cupiditatē esse poenæ exigendā nō facultatē. Concupiscunt aut hoies, & quā nō possunt. Deinde nemo tam humilis est qui poenā uel summi hominis sperare nō possit. Ad nocendū potentes sumus. Aristotelis finitio non multū a nostra abest. Ait em, Iram esse cupiditatē doloris reponēdi, qd inter nostrā & hanc finitioē interlit exequi longū est, contra utrāq; dicitur, feras irasci, nec iniuriā irratas, nec poenæ dolorisue alieni causa. Nam etiā si hoc efficiunt, nō hoc petunt. Sed dicendū est feras ira carere, & oia præter hoiem, nam cū sit inimica rationi, nullū tamē nascitur, nisi ubi rōni locus est. Impetus habēt fera, rabiem, feritatē, incursum. Iram quidē non magis q; luxuriā, uel iniuriā, & in quāsdā uoluptates intēperantiores hoies sunt. Non est qd credas illi qui dicit. Non aper irasci meminit, nō fidere cursu Cerua, nec armentis incurrere fortibus ursi. Irasci dicit incitari impingi. Irasci quidē nō magis sciūt, q; ignoscere. Multa animalia hūanis affectibus carent, habent aut similes illis quosdā impulsus, alioquin si amor in illis esset, & odiū esset. Si amicitia, & simulas, si dissensio & cōcordia, Quorū aliqua in illis quoq; extant uestigia. Cæterū humanoꝝ pectorū, ppria bona malaq; sunt, nulli nisi homini cōcessa prudentia est, pudentia, diligentia, cognitio, nec tantū uirtutibꝫ hūanis animalia, sed etiā uitijꝫ phibita sint, tota illorū ut extra, ita intra forma humana dissimilis est. Regimē est illud & principale aliter dicūt, ut uox est quidē, sed nō explanabilis & p turbata, & inefficax, ut lingua, sed deuincta, nec in motus uarios soluta, ita ipm principale, parū subtile, parū exactum caput. Ergo uisus speciesq; rerū quibus ad impetus euocet sed turbidas & confusas. Ex eo, pcursum illarū tumultuq; uehementes sunt. Metus autē sollicitudinesq; & tristitia & ira nō sunt, sed his quādā silia. Ideo cito cadūt & mutant in cōtrariū, & cum acerrime sauerūt expauerūtq; pascunt, & ex fremitu decursuq; uelano statim quies

Ira.

statim quies soporq; sequitur. Quid esset ira, satis explicatū est. Quo distet ab iracundiā apparet, quo ebrius ab ebrioso, & timens a timido. Iratus potest nō esse iracundus: Iracū dus nō potest aliquando iratus non esse. Cætera quæ pluribus apud Græcos nominibus in species, iram distinguūt, quia apud nos uocabula sua nō habent, præteribo etiā si amarū nos, acerbūq; dicimus, nec minus stomachosum, rabiosum, clamosum, difficile, asperū, quæ omnia irarū differentia sunt. Inter has morosum ponas, licet delicatū iracundiæ genus. Quædam enim sunt ira, quæ intra clamorem cōdicant. Quædā nō minus pertinaces, q; frequentes. Quædam saue manent, uerbis partiores. Quædā in uerborum dictoꝝ rūq; amaritudine effusa. Quædam ultra querelas & auerfationes nō exeunt. Quædam alta, grauesq; sunt, & introirus uersa. Mille aliæ species sunt mali multiplices. Quid esset ira, quæstionē est. An in ullum aliud animal q; in hominē maderet, quo ab iracundiā diu staret, & quæ eius species essent. Nunc queramus, an ira secundū naturā sit: & an utilis; atq; ex aliqua parte retinenda: An secundū naturā sit. Manifestum erit, si hominē insperxerimus, quo quid est mitius, dū in recto animi habitu est? Quid autē ira crudelius est? i homine quid amariū: quid irato infestius: Homo in adiutorium mutuū generatus est. Ira in exitium. Ille cōgregari uult, illa discedere, hic prodesse, illa nocere, hic etiā ignotis succurrere, illa etiā clarissimos petere, hic aliorū incōmodis uel impedere se paratus est. Ira in periculum dūmodo secū deducat aliū parata descendere. Quis ergo magis naturā rerū ignorat, q; qui optimo eius operi & cōmendatissimo, hoc ferū ac pernitiosum uitijū assignat: Ira, ut diximus, auida poenæ est, cuius cupidinē inesse pacatissimo hominis pectori minime secūdū eius naturā est. Beneficijs autē humana uita cōstat & cōcordia, nec terrore, sed mutuo amore i fructū auxiliūq; cōmune cōstringit. Quid ergo nō aliquado castigatio necessaria est? Quid nō, sed hæc sincera cū ratione. Nō enim nocet, sed medetur specie nocendi, quemadmodū quædam haustilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis nō ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus, sic ingenia uitio praua dolore corporis, animiq; corrigimus. Nempē medicus primo in leuibus uitijꝫ tētat, nō multum ex quotidiana cōsuetudine inflectere, & cibus, potionibus, exercitationibus ordinē ponere, ac ualetudinē tantū mutata uita dispositione firmare, proximū est, ut modus pificiat, si modus & ordo nō proficit, subducit aliqua & circumcidit, si non adhuc quidē respondet, intercidit cibus, & abstinentia nocet, & morbum diffundunt, manus affert. Nec ulla dura uidetur curatio, cuius est salutaris effectus. Ira legum præsidem, ciuitatisq; rectorem decet, q; diu potest uerbis & mollibus his ingenia curare, ut faciēda suadeat, cupiditatēq; honesti & æqui conciliet animis, faciatq; uitiorum odium, precijū uirtutis, transeat deinde ad tristioem orationē, qua moneat adhuc & exprobrer, nouissime ad poenas, & has adhuc leues, & reuocabiles decurrat. Ultima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi quenq; perire etiā pereuntis interlit. Hoc uo mēdentibus erit dissimilis, quod illi quibus uitam non potuerunt largiri, facilem exitum præstant, hic damnatus cum dedecore & traductiōe uitam exigit. Non quia delectetur illius poena. (Procul est enim a sapiente tam inhumana feritas,) sed ut documentū omniū sit, & qui alicui noluerunt prodesse, morte certe eorum respublica utatur. Non est ergo natura hominis poenæ appetens. Ideo nec ira quidē secundū naturam hominis, quæ poenæ appetens est. Et Platonis argumētū afferam, quid enim prodest alienis uti, ex parte qua nostra sunt. Vir bonus, inquit, nō lædit, poena lædit, bono ergo poena nō cōuenit, ob hoc nec ira, quia poena ira conuenit. Si uir bonus poena nō gaudet, nō gaudebit, ne in eo quidē affectu, cui poena uoluptati est, ergo nō est naturalis ira. Nunq; q; uis nō sit naturalis ira assumēda est: quia utilis saepe fuit. Extollit animos & incitat, nec quicq; sine illa magnificū in bello fortitudo gerit, nisi hinc flāma subdita est, & hinc stimulus peragitat, misitq; in pericula audaces. Optimū itaq; quidē putāt tēperare iram, nec quicq; sine illa magnificū in bello exundat, ad salutare modū cogere. Id uero retinere, sine quo languebit actiō & uis ac uigor animi resoluatur. Primū facilius est excludere pernitiōsa q; regere, & nō admittere, q; admissa moderari. Nam cū se in possessione posuerūt, potētiora rectore sunt, nec recidi se minuine patiunt. Deinde ratio ipsa, cui frāni tradūtur, tamdiu potēs est, q; diu

I quid homine amico amantius.

I Afr. foedus.

deducta est ab effectibus. Si miscuit se illis & inquinavit, non potest continere, quos sub-
 mouere potuisset. Comota enim semel & excussa mens, ei seruit quo impellitur. Quar-
 da rerum initia in nostra potestate sunt, ulteriora nos sua uirapit, nec regressum relin-
 quunt, ut in preceptis datis corporibus nullum sui arbitrium est, nec resistere morariue de-
 lecta poterunt, sed consilium omne & poenitentiam iruocabilis precipitatio abscedit, &
 non licet eo non peruenire, quo non ire licuisset, Ita animus si in iram, amore, alioque se-
 pe fecit affectus, non mittitur preprimere impetum, rapiat illum oportet, & ad imum agat
 suum pondus, etiam uitiorum natura procliuus. Optimum est primum iritamentum iram protu-
 lum spernere, ipsi seque repugnare sensibus, & dare opera ne incidamus in iram, nam si ce-
 perit ferre transuersos, difficilis ad salutem recursus est. Quonia nihil rationis est, ubi se-
 mel affectus est inductus, iusque illi aliquod uoluntate nostra datum est. Faciet de cetero
 quantum uolet, non quantum permiseris. In consensibus hostis arcendus est. Nam cum intrauit,
 & portis se intulit, modum a captiuis non accipit. Neque enim sepositus est animus, & ex-
 trinsecus speculatur affectus, ut illos non patiatultra se oportet procedere, sed etiam affe-
 ctum ipse imitatur. Ideoque non potest uilem illum uim & salutare perditam iam infirma
 tamque reuocari non enim, ut dixi, separatas ista sedes suas diducitque habet, sed affectus,
 & ratio peiusque in melius mutatio animi est, quomodo ergo ratio occupata & oppressa
 uitibus relinquet, quae ira cessat. Aut quae admodum a confusione se liberabit, in qua peiorum
 mixtura praualuit. Sed quidam, inquit, in ira se continent. Vtrum ergo ira nihil ut faciant
 eorum quae ira dicuntur, an aliquid? Si nihil faciunt, apparet non esse ad actiones rerum ne-
 cessaria iram, quam non quasi fortius aliquid ratione haberet, aduocabatis. Denique interrogo
 ualentior est quam ratio, an infirmior? Si ualentior, quomodo illi modum ratio poterit imponere?
 Cum parere nisi imbecilliora non soleant. Si infirmior est, sine hac se ad rerum effectus
 sufficit ratio, nec desiderat imbecillioris auxilium. At irati quidam constant sibi & se conti-
 nent. Quomodo cum iam ira euanescit, & sua sponte decedit, non cum in ipso seruore est, tunc
 enim potentior est. Quid ergo? non aliquando in ira quoque & dimittunt incolumes intactos
 quos oderunt? Et a nocendo abstinere? faciunt. Quomodo, cum affectus, reperculsit affectum,
 aut metus, aut cupiditas aliquid imperauit, non rationis beneficio quiescit, sed affectuum
 infida & mala pace. Denique nihil habet utile, nec acuit animum ad res bellicas. Nunquam enim
 uirtus uitio adiuuanda est, se contenta. Quotiens impetui est locus, non irascit, sed exurgit,
 & in quantum putauit opus esse concitatur, remittiturque, non aliter quam quae tormentis exprit
 muntur tela. In potestate mittentis sunt, in quantum torqueant. Ira, inquit, Aristoteles ne-
 cessaria est, nec quicquam sine illa expugnari potest, nisi illa impleat animum, & spiritum accendar.
 Utendum autem illa est, non ut duce, sed ut milite, quod est falsum. Nam si exaudit rationem qua
 sequitur, qua ducitur, iam non est ira, cui proprium est contumacia. Si uero repugnat, & non ubi
 iusta est gescit, sed libidine ferocitatis, puehitur, tam inutilis animi minister est, quam miles, quod
 signum receptum negligit. Itaque si modum adhiberi sibi patitur, alio nomine appellanda est. De-
 finit ira esse, quam effrenata indomitamque intelligo, si non patitur pncipula est, nec inter au-
 xilia numeranda, Ita aut ira non est, aut inutilis est, nam si quis poenam exigit, non ipsius
 poenae audis, sed quia oportet, non est annumerandus iras. Hic erit utilis miles qui scit
 parere consilio. Affectus quidem tam mali ministri quam duces sunt. Ideo nunquam assumet ratio
 in adiutorium improuidos & uiolentos impetus, apud quos nihil ipsa auctoritatis habeat
 quos nunquam comprimere possit, nisi pares illis simileque opposuerit. Vt iram metum, inertiam
 iram, timori cupiditatem. Absit hoc a uirtute malum, ut unquam ratio ad uitia cofugiat. Non po-
 rest hic animus fidele oculum capere, quatiens necesse est, fluctueturque a malis suis tutus est,
 quod fortis esse nisi irascit non potest, industrius nisi cupit, quietus nisi timet. In tyrannide illi
 utendum est, in alciuis affectus uenienti seruitute. Non puer uirtutes in clientela uitio-
 rum demittere. Deinde desinit quicquam ratio posse, si nihil potest sine affectu, & incipit par
 illi similitudine esse. Quid enim interest si aequae affectus incosulta res est sine ratione, quam ratio si-
 ne affectu inefficax? par utrumque est, ubi esse alterum sine altero non potest. Quis aut sustinet
 affectum exaquare rationem? Ita, inquit, utilis affectus est, si modicus est, imo si natura utilis est,
 sed si patiens imperij rationis est, hoc duntaxat moderatione consequatur, ut quo minor fuerit
 minus noceat. Ergo modicus affectus nihil aliud quam malum modicum est. Sed aduersus ho-
 stes, inquit,

stes, inquit, necessaria est ira. Nunc minus, ubi non effusus esse oportet impetus, sed tem-
 peratos & obediens. Quid enim est aliud quam Barbaros tanto robustiores, tanto patientio-
 res laborum comminuat, nisi ira infelissima sibi? Gladiatores quoque ars tuctur, Ira denudat,
 deinde quod opus est effugit? cum idem proficiat ratio? An tu putas uenatore irasci feris? an quae-
 nientes excipit, & effugientes plequitur? & omnia illa sine ira facit ratio. Quid Cimbro-
 rum, Theutonicorum tot milia supfusa alpibus ira sustulit, ut tanta cladis notitia ad suos non
 nuncios sed fama prulerit, nisi quod erat illis ira pro uirtute, quae ut aliquando prulit frauitque
 omnia, Ira sapius sibi exitio est. Germanis quod est animosius? quid ad incurulum acrius? quod
 armorum cupidius? quibus innascunt inuirtuturque, quorum una illis cura est, in alia negli-
 getibus. Quid induratus ad omnem patientiam, ut quibus magna ex parte non tegumenta
 corporum prouisa sunt, non suffragia aduersus proptem caeli rigoris. Hos tamen Hispani Gal-
 licque & Asia, Syriaque molles bello uiri, antequam legio uisatur cedunt, ob nullam rem aliam op-
 portunos, quam ob iracundiam. Agedum illis corporibus, illis animis delicias, luxu opes, igno-
 rantibus, da ratione, da disciplina, Vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certe mo-
 res romanos repetere. Quo alio Fabius affectu imperij uires recreauit, quam quod cuncta
 ri & trahere & morari sciuit, quae omnia irati nesciunt? Perierat imperium, quod tunc in extre-
 mo stabat, si Fabius tantum ausus esset, quantum ira suadebat. Habuit in consilio fortunam publi-
 cam, & estimatis uiribus, ex quibus iam perire nihil sine uniuerso poterat, dolore, ultionemque
 seposuit in una utilitate, & occasione interitus, ira ante uicit, quam Hannibal. Quid Scipio, non
 ne relicto Hannibale, punico exercitu, omnibusque quibus irascendum erat, bellum in Africa tra-
 stulit, tam lentus, ut opinionem luxuriam, segnicitatemque malignis daret? Quid alter Scipio? non cir-
 ca Numantiam multum diuque sedit, & hunc suum publicumque dolore aequo aio tulit: diutius Nu-
 mantiam quam Carthaginem uincit, quam dum circueuallat & includit hostem, eo copulit, ut ferro ipsi
 suo caderet. Non est itaque utilis, nec in praesens quidem aut in bellis ira. In temeritate enim pro-
 na est, & pericula dum inferre uult, non cauet. Illa certissima est uirtus, quae se diu multumque
 circumpexit & rexit, & ex lento ac destinato prouexit. Quid ergo? uir bonus non irascit,
 inquit, si caedi patrem suum uiderit, si rami matrem non irascit, sed uindictabit, sed tuebif. Quid
 aut times, ne parum illi magnus stimulus etiam sine ira pietas sit? Aut dic eodem modo, Quid
 ergo cum uiderit secari patrem suum, filium, uir bonus non flebit? nec liquef animo? quae acci-
 dere foeminis uidemus, quotiens illas leuis periculum suspitio pculit? Officia sua uir bonus
 exequit inconfusus, in trepidus, & sic bono uiro digna faciet, ut nihil faciat uiro indignum,
 pater caedetur, defendam, caelus est, exequar quia oportet, non quia dolet. Cum hoc dicis
 Theophraste, quare inuidiam praecipis fortioribus, & relicto iudice, ad coronam uenis,
 quia unusquisque in eiusmodi suorum casu irascitur, putas iudicatos homines id fieri de-
 bere, quod faciunt. Fere enim iustum quisque affectum iudicat, quem agnoscat. Irascuntur
 boni uiri pro suorum iniurijs, sed idem faciunt, si calida non bene praebetur. Si uirum fra-
 ctum est, si calceus luto sparsum est. Non pietas illam iram, sed infirmitas mouet, sicut pu-
 eri, qui tam parentibus amissis flebunt, quam nucibus. Irasci pro suis non est pro animi, sed in-
 firmi. Illud pulchrum dignumque parentibus, liberis amicis, ciuibus prodire defensorem,
 ipso officio ducente, uolentem, iudicantem, prouidentem, non impulsulum & rapidum. Nul-
 lus enim affectus uindicandi cupidior est, quam ira, & ob id ipsum ad uindicandum inhabi-
 lis, praerabidus & amens, & omnis fere cupiditas ipsa sibi in id, in quo properat, opponi-
 tur. Itaque nec in pace, nec in bello nunquam bona fuit. Pacem enim similem bellis efficit. In
 armis uero obliuiscitur mortem esse communem, uenitque in alienam potestatem, dum in sua
 non est, deinde non ideo uitia in usum recipienda sunt, quia aliquando aliquid boni esse
 cerunt. Nam & febris quaedam genera ualitudinis leuant, nec ideo non ex toto illis ca-
 ruisse melius est. Abominandum remedium genus est sanitatem debere morbo, simili mo-
 do ira etiam si aliquando ut uenenum, & praecipitatio, & naufragium, ex inopinato pro-
 fuit, non ideo salutaris iudicanda est, saepe enim saluti fuere pestifera, deinde quae ha-
 benda sunt, quo maiora eo meliora & optabilia sunt, si iusticia bonum est, nemo dicet
 meliorem futuram, siquid detractum ex ea fuerit, si fortitudo bonum est, nemo illam de-
 syderabit ex aliqua parte diminui. Ergo & ira quo maior, hoc melior. Quis enim ulli-
 us boni accessionem recusauerit? Atqui augeri illam inutile est, ergo & esse. Non est bo-
 num, quod

Alf. femi-
nibus.

Alf. producta

Contra Ari-
stotelem.Germani
animosi.Fabius cum,
ctator.Scipio Affri-
canus.fforte ho-
nesta.

num, quod incrementum malum sit. Vtilis, inquit, ira est, quia pugnatiores facit. Isto modo & ebrietas. Facit enim proteruos & audaces, multiq; meliores ad ferrum fuere ma-
 le sobrii. Isto modo dic & frenesim, atq; insaniam uiribus necessariam, quia saepe ualido
 re furor reddit. Quid? nō aliquotiens metus ex pauido fecit audacem? & mortis timor
 etiam inertissimos excitauit in praelium? Sed ira, ebrietas, timor, aliaq; eiusmodi fœda
 & caduca irritamenta sunt, nec uirtutem instruant, quæ nihil uitij eget, sed legnem ali
 quando animum & ignauum paululum alleuant. Nemo irascendo fit fortior, nisi qui for
 tis sine ira non fuisset. Ita in adiutorium uirtutis non uenit, sed in uitium. Quid? quod si
 bonus uir nō irascatur malis. Isto modo quo melior quisq; hoc iracundior erit. Vide
 ne ecōtra placidior, solutusq; affectibus, & cui nemo odio sit, Peccātes uero quid habet
 cur oderit, cū error illos in huiusmodi delicta cōpellat? Nō est autē prudentis errantes
 odisse, alioquin ipse sibi odio erit. Cogitet q̄ multa cōtra bonū morem faciat, q̄ multa
 ex his quæ egit, ueniā desyderent. Iam irascetur etiā sibi. Neq; enim æquus iudex aliam
 de sua, aliam de aliena causa sententiā fert. Nemo, inquit, inuenitur, q̄ se possit aboluere,
 & innocentē quisq; se dicit, respiciēs testem, nō concientiā. Quāto humanius mitem &
 paternū animū præstare peccātibus, & illos nō persequi, sed reuocare, errantes p̄ agros,
 ignorantes uia melius est ad rectū iter adiuuere, q̄ expellere. Corrigēdus est qui pec
 cat, & admonitione, & uī, & molliter, & aspere. Meliorq; tā sibi q̄ alijs faciēdus, nō sine
 castigatione, sed sine ira. Quis enim cui medet, irascitur? At corrigi nequeunt, nihilq; in
 illis leue, aut spei bonæ capax est. Tollantur e cœtu mortaliū facturi peiora quæ cōtin
 guunt, & quo uno modo possunt, desināt esse mali, sed hoc sine odio. Quid enim est cur
 oderim eū, cui tum maxime profum, cū illum sibi eripio? Nunquid mēbra sua odit, tunc
 cū abscedit? Non est illa ira, sed misera curatio. Rabidos affligimus canes. Trucem atq;
 immanuerū bouem cedimus, & morbidis pecoribus, ne gregē polluant, ferrū demittit
 mus, portentuosos fœtus extrahimus. Nō ira, sed ratio est, a sanis inutilia secernere. Nil
 minus q̄ irasci puniēte decet, cū eo magis ad emendationē poena proficiat, si iudicio la
 ra est. Inde est, quod Socrates seruo ait: Cederem te, nisi irascerer. Admonitionē serui in
 tempus sanius distulit. In illo tēpore se admonuit. Cuius erit tēperatus affectus, cū So
 crates nō sit auctus se irā cōmittere? Ergo ad coercionē errantium, sceleratorūq; irato ca
 stigatore nō opus est. Nam cū ira delictū animi sit, nō oportet peccata corrigere peccā
 tem. Quid ergo, nō irascatur latroni? quid ergo, nō irascatur uenefico? nō. Neq; enim mihi
 irascor, cū sanguinē mitto. Omne poenæ genus, remediū loco ad moueo. Tu adhuc in pri
 ma parte uersaris errorū, nec grauitur laboris, sed frequenter, obiurgatio te primū secre
 ta, deinde publicata emendare tentabit. Tu longius iam processisti, q̄ ut possis uerbis sa
 nari. Ignominia cōtineberis, cū tibi fortius aliquid, & quod sentias inuendum est. In exi
 lium & loca ignota mitteris. In te duriora remedia, iam solida nequitia desyderat, & uin
 cula publica, & carcer adhibetur, tibi insanabilis animi, & sceleratis scelera cōtexens, eti
 am nūc causis, quæ nunq; malo defuturae sunt, impelleris. Sed satis tibi est magna ad pec
 cādū causa, peccare, peribisti nequitiam, & ita uisceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis,
 exire non possit. Olim miser mori quæris, bene de te merebimur. Auferemus tibi istam
 quæ uexaris insaniam, & perpetua alienaq; uoluptate supplicia. Id, quod unum bonū tibi
 bi superest, representabimus mortem. Quare irascatur, cui cum maxime profum: interim
 optimū genus misericordiæ est, occidere. Si intrassem ualetudinariū exercitatus & sci
 ens, ut domum diuitis, non idem imperassem omnibus, per diuersa agrotantibus. Va
 ria in tot animis uitia uideo, & ciuitati curandæ adhibitus sum, pro cuiusq; morbo me
 dicina quaratur. Hunc sanet uerecundia, hunc peregrinatio, hunc dolor, hunc egestas,
 hunc ferrum. Itaq; & si peruersa induenda magistratui uestis, & cōuocanda classico cō
 cio est, procedam in tribunal, nō furēns, nec infestus, sed uultu legis, & illa solennia uer
 ba, leni magis grauiq; q̄ rabida uoce concipiam, & agi iubebo non iratus, sed seuerus. Et
 cū ceruicē noxio præcidi imperabo, & cū parricidā insuā culleo, & cū mittā in supplicij
 militare, & cū Tarpeia proditorē, hostiē publicū imponam, sine ira, eo uultu animiq;
 ero, quo

ero, quo serpētes & animalia uenenata percutio. Iracūdia opus est ad puniēdū. Quid
 enim uidetur lex irasci his quos nō nouit, nō uidit, quos nō futuros sperat? Illius itaq; sui
 mendus est animus, qui nō irascitur, sed cōstituit. Nam si bono uiro ob mala facinora ira
 sci cōuenit & ob secūdas res malorū hominū inuidere cōueniet. Quid enim est indigni
 us, q̄ florere quosdā, & eos indulgentia fortunæ abuti, quibus nulla potest satis mala in
 uentri fortuna? Sed tā cōmoda illorum sine inuidia uidebit, q̄ scelera sine ira. Bonus iu
 dex damnat improbāda, nō odit. Quid ergo, nō cū eiusmodi aliquid sapiens habebit in
 manibus, tāgetur animus eius, eritq; solito cōmotior? Fateor. Sentiet leuem quēdā, te
 nuemq; motū. Nam (ut dixit Zenon) In sapiētis quoq; animo, etiā cū uulnus sanatū est,
 cicatrix manet. Sentiet itaq; suspiratiōes quasdā, & umbras affectū, ipsis quidē carebit.
 Aristoteles ait: Affectus quosdā, siquis illis bene utatur, pro armis esse. Quod uerū foret
 si uelut bellica instrumēta sumi, deponiq; possent, inuentis arbitrio. Hæc arma quæ Ari
 stoteles uirtuti dat, ipsa per se pugnāt, nō expectant manū. Habent & nō habentur. Nil
 alijs instrumētis opus est. Satis nos instruxit ratioe natura. Hæc dedit telum, firmū, ppe
 tuū, obsequens, nec anceps nec quod in dominū remitti posset, Nō ad prouidēdū ran
 tū, sed ad res gerendas satis est p se ipsa ratio. Etenim quid est stultius, q̄ hoc ab iracūdia
 petere præditiū, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab aggra? Quid, quod
 actiones quoq; in gbus solius opera iracūdiæ uidentur necessaria, multo p se ratio forti
 or est? Nam cū iudicauit aliquid faciēdū, in eo p se uerat. Nihil enim melius in uentura
 est seipsa, quo mutetur. Ideo stat semel cōstans. Iram saepe misericordia retro egit. Ha
 bet enim nō solum solidū robur, sed uanū tumore, uiolentisq; principijs utitur, nō aliter
 q̄ qui a terra uenti surgūt, & fluminibus, paludibusq; excepti, sine pertinacia uahemen
 tes sunt, incipit Imagno impetu, deinde desinit ante tēpus fatigata, & quæ nihil aliud q̄
 crudelitate, ac noua genera poenarū uersauerat, cū animaduertendū est, ira iam fracta,
 leuisq; est. Affectus cito cadit. Aequalis est ratio. Ceterū etiā ubi perseuerauerit ira, non
 nunq; si plures sunt, qui perire meruerunt, post duorū triūue sanguinē, occidere desinit.
 Primi eius ictus acres sunt, sicut serpentū uenena a cubili perentū nocent. Innoxij deni
 tes sunt, cū illos frequēs morsus exhaustit. Ergo nō paria patiuntur, qui paria cōmiserint.
 Et saepe q̄ minus cōmisit, plus patitur, quia recentiori irā obiectus est, & intantū inæqua
 lis est, modo ultra q̄ oportet, excurret, modo citius debito restitit, sibi enim indulget, ex
 libidine iudicat, & audire nō uult, & patrociniū nō relinquit locū, & ea tenet quæ iuasit,
 & eripi sibi iudiciū suū, etiā si prauū est, nō sinit. Ratio utriq; parti locū dat & tēpus. De
 inde aduocationē etiā sibi petit, ut excutiēda ueritati spatij habeat. Ira festinat, ratio id
 adiudicari uult, quod æquū est. Ira id æquū uideri uult, quod iudicauit. Ratio nihil præ
 ter ipsum, de quo agitur, spectat. Ira uanis & extra causam ouersantibus cōmouet. Vul
 uor popularis exasperat. Saepē infesta patrono reū damnat, etiā si ingeritur oculis uerū
 tas, amat & tuetur errorem, coargui non uult, & in male ceptis, honestior illi p̄tinacia ui
 detur, q̄ poenitētia. Cn. Piso fuit memoria nostra, uir a multis uitij integer, sed prauus,
 & cui placebat pro cōstantia rigor. Is cū iratus duci iussisset eū, qui ex cōmeatu sine com
 militione redierat, quasi interfecisset, quē nō exhibebat, rogātū tēpus aliquod ad cōquirē
 dum non dedit, dānatus extra uallum deductus est, & iam ceruicē porrigebat, cū subito
 apparuit ille cōmilito, qui occisus uidebatur. Tunc Centurio supplicio præpositus, cōde
 re gladium spiculatorē iubet, damnatū, ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocē
 tiam, Nam militem fortuna reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter al
 terū cum magno gaudio castrorū commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iu
 bet duci utrūq; & eum militem, qui nō occidit, & eum, qui nō perierat, Quid ergo indi
 gnus? Quia unus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertij. Nam illū Cē
 turione, qui damnatū reduxit, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri treis, ob
 unius innocentia. O q̄ follers est iracundia ad fingēdas causas furoris. Te, inquit, duci iu
 beo, quia dānatus es. Te quia causa damnatiōis cōmilitoni fuisit, Te quia iustus occide
 re imperatori nō paruisti. Excogitauit quemadmodū tria crimina faceret, quia nullum in
 uenerat. Habet, inquit, iracundia hoc mali, non uult regi. Irascitur ueritati ipsi, si cōtra uo
 luntatē suā apparuerit, cū clamore & tumultu, & totius corpis iactatiōe, quos destinauit
 insequitur

Ira. cōstitutis

Cn. Piso

insequit, adiectis cōiutis, maledictisq;. Hoc nō facit ratio, sed si ita opus est, silens, que itaq; totas domos funditus tollit, & familias. R. P. pestilentes cū cōiugibus ac liberis perdit, tecta ipsa diruit, & solo exæquat, & inimica libertati, libertati extirpat. Hæc nō fren/des, nec caput quasians, nec quicq; indecorū iudici faciens, cuius tum maxime placidus esse debet, & in statu uultus, cū magno pronūtiat. Quid opus est, inquit Hieronymus, cū uelis cadere aliquē, prius tua labia mordere? Quid si ille uidisset desiliēte de tribuna si pro cōsule, & falces licitori auferente, & sua uestimēta scindente, quā tardius scindebant aliena? Quid opus est melare euertere? Quid pocula affligere? Quid se in colūnas ipsa gere? Quid capillos euellere? semur, pectusq; peutere? Quā irā putas, quā quia nō tā cito in aliū q; uult, eripit, in se reuertit? Teneat itaq; a proximis, & rogatur, ut ipse sibi placeat, quorū nil facit quisquis uacuis ira, meritā cuiq; pœnā iniungit. Dimittit saepe eū, cuius peccatū dephendit, si pœnitentiā facti spem bonā pollicetur, si intelligit non ex alto uenire nequitia, sed summo (quod aiunt) animo in hære, dabit impunitatē, nec accipiet tibus nociturā, nec dantibus. Nōnunq; magna scelera leuius q; minorā cōpescet, si illa ipsa nō crudelitate cōmissa sunt. His inest latens, & operta, & inueterata calliditas. Idem delictum in duobus nō eodē malo afficiet, si alter per negligentia admisit, alter curauit, ut nocens esse. Hoc semp in omni aduersione seruabit, ut sciat alterā adhiberi, ut emendet malos, alterā ut tollat. In utroq; nō præterita, sed futura intuebit. Nam, ut Plato ait, Nemo prudens punit, quia peccatū est, sed ne peccet. Reuocari enim præterita nō possunt, futura phibētur, & quos nolet nequitia male cedentis exēpla fieri, palam occidet, nō tantū ut pereant ipsi, sed ut alios pereundo deterreat, hæc cuiq; expetēda, extimandaq; sunt. Vides quantū debeat omni pturbatione liber accedere, ad rem summa diligētia tractādam, potestate uitæ, necisq;. Male irato ferrum cōmittit. Ne illud quidē iudicā dum est, aliqd iram ad magnitudinē animi cōferre. Nō est enim illa magnitudo, tumor est, nec corporibus copia uitiosi humoris intensis, morbis incrementū est, sed pestilens abundantia. Omnes quos uacors animus, supra cogitationes extollit humanas, altū qdē & sublimē spirare se credunt. Cæterū nihil solidi subest, sed in ruinā prona sunt, quæ sine fundamētis creuere. Nō habet ira cui insistant, nō ex firmo, māsuroq; oritur, sed uetosa & inanis est, tantūq; abest a magnitudine animi, quantū a fortitudine audacia, a fiducia in solentia, ab austeritate tristitia, a seueritate crudelitas. Multum, inquit, interest inter sublimem animū, & superbū. Iracundia nihil amplū, decorūq; molitur. Cōtra mihi uideat uenitōli & infelicitis animi imbecillitas sibi conscj indolescere. Ut exulcerata & agra corpora quæ ad tactus leuissimos gemunt. Ita ira muliebre maxime & puerile uitiū est. At incidit & in uiros. Nā utris quoq; puerilia ac muliebria ingenia sunt. Quid ergo? Nō alique uoces ab iratis emittūtur, quæ magno uideantur animo? uerā ignorātibus magnitudinē, quasi illa dira & abominanda, oderint, dū metuant Syllano scias sæculo scriptam. Nescio utrū sibi peius optauerit, ut odio esset, an ut timori Oderint? occurrit illi futurū, ut excrenent, insidiētur, opprimāt. Quid abdicat, Dij illi maleficiāt: adeo reperit dignū odio remediū, Oderint. Quid, dū pareat nō, dum probent? nō. Quid ergo dū timeat? sic nec amari qdē uellet. Magno hoc dictū spiritu putas. Falleris. Nec em magnitudo ista est, sed immanitas. Nō est qd credas irascentiū uerbis, quorū strepitus magni minaces sunt, intus mens pauidi missa. Nō est quod extimes uerū esse, quod apud disertissimū uirum Liuuiū dicit: Vir ingenij magni magis q; boni. Non potest illud separi, etiā bonū erit, aut nec magnū, quia magnitudinē animi incōcussam intelligi, & introrsus solidam, ab imo parem, firmāq;, qualis inesse malis ingenijs nō pot. Terribilia em esse & tumultuosa & exitiosa possūt. Magnitudinē qdē, cuius firmamētū roburq; bonitas est, nō habebūt. Cæterū sermōe, conatu, & omni extra paratu faciēt magnitudinis fidē. Eloquenē aliqd qd tur magni putes, sicut, C. Cæsar, q iratus cælo qd obstreperet Pātomis, quos imitabat Iulius q; spectabat, qd q; comestatio sua fulminibus terretur, prorūsus parū certis ad pugnā uocauit Iouē, & qd sine intermissione. Homericiū illum exclamās uersum,

quanta dementia fuit. Putauit aut sibi noceri, ne a loue qdem posse, aut se nocere etiā Iouē posse. Nō puto parū momētū hāc eius uocē ad incitādū con iuratoriū addidisse. Vltimā em impatiētia uisum est eū ferre, quæ Iouē nō ferret. Nihil ergo in ira, ne cū uideat qd uahemēs, & deos & hoiesq; despiciēs, magnū. Nihil nobile ē, aut si

Summo aīo:

Tat. Quod adiect.

Luius

aut si uideat alicui magnū animū ira pducere, uideatur & luxuria, Ebore sustineri uult, purpura uestiri, auro regi, terras transferre, maria concludere, flumina precipitare, nei mora suspendere, uideatur & auaritia magni animi, Aceruis auri argentiq; incubat, & prouinciarū nominib; agros colit, & sub singulis uillicis latiores habet fines, q; quos consules fortiebantur. Videatur & libido magni animi. Transnat freta, puerorū greges castrat, sub gladiū mariti uenit uxor morte contempta. Videatur & ambitio magni animi. Non est cōtenta honoribus annuis, si fieri potest uno nomine occupare fastos uult p omnē orbem titulos disponere. Omnia ista nō refert inquantū procedant extendant q; se, angusta sunt, misera, depressa. Sola sublimis & excella uirtus est. Nec quicq; magnum est, nisi quod simul & placidum.

Primi libri de Ira finis.

LVCII ANNEI SENECAE DE IRA LIBER SECVNDVS.

RIMVS liber Nouate benigniorē habuit materiā. Facilis em in procliua uitiorū decursus est. Nunc ad exiliora ueniendū est. Quarimus em, utrū ira iudicio ut impetu incipiat id est utrū sua sponte moueat, an quædam dum pleraq;, quæ intra nos inscijs nobis oriuntur: debet autē in hoc se demittere disputatio, ut ad illa quoq; altiora possit exurgere. Nam & in corpore nostro ossa, nerui, & articuli firmameta totius, & ut alia minime speciosa uisu, prius ordinant. Deinde hæc ex quibus omnis in facie aspectūq; decor est. Post hæc omnia qui maxime oculos rapit, color ultimus, pfecto iam corpore effundit. Iram quin species oblate iniuria moueat, nō est dubium. Sed utrum speciem ipsam statim sequatur, & nō accedente animo excurrat, an illo assentiente moueat, quarimus. Nobis placet nil ipsam p se audere, sed animo approbante. Nam specie capere acceptæ iniuria, & ultionem eius cōcupiscere, & utrūq; coniungere, nec lædi se debuisse, & uindictari debere, nō est eius impetus, qui sine uolūate nostra concitat. Ille simplex est, hic cōpositus, & plurā cōtinens. Intellexit aliquid, indignatus est, dānauit, ulciscitur. Hæc non possunt fieri, nisi animus, qui tanget ab assensus est. Quorū, inquis, hoc nō ptimeat? ut sciamus quid sit ira. Nam si inuitis nobis nascitur, nunq; rationi succubet. Omnes enim motus, qui nō uoluntate nostra fiunt, inuicti & inuitabiles sunt, ut horror frigida aspersis, ad quosdā ictus aspernatio, ad maiores nuncios subrigūtur pilī, & rubor ad improba uerba suffunditur, sequitq; uertigo prarupta cernenti. Quorū quia nihil in nostra potestate est, nulla quo minus fiant, ratio p̄suadet. Ira præceptis fugatur. Est enim uoluntariū animi uitiū non ex his quæ conditione quadam humanæ sortis eueniunt. Ideoq; etiā sapientissimis accidunt. Inter quæ & primus ille ictus animi ponendus est, qui nos post opinionem in ira mouet. Hic subit & iam inter ludicra scenæ spectacula, & lectiones rerum uetustarū. Sæpe Clodio Ciceronē expellētī, & Antonio occidenti, uidemur irasci. Quis nō contra Marij arma, & cōtra Syllæ p̄scriptionē concitat? Quis nō Theodoro & Achilli & ipsi puero, non puerile auso facinus, infestus est? Cantus nos nōnunq; concitata modulatio instigat. Martius quoq; ille tubarum sonus, mouet mentes, & atrox pictura, & iustissimorū suppliciorum tristis aspectus. Inde est quod aridēma, ridentibus, & con tristat nos turba merentū, & effereuimus ad aliena certamina, quæ nō sunt ira. Non magis q; tristitia est, quæ ad conspectum inimici naufragi conhabet frontem. Non magis q; timor, qui Hannibale post Cannas moenia circumledete, lectoris percutit animos, Sed omnia ista motus sunt animorum moueri uolentium, nec affectus, sed principia præludentia affectibus. Sic enim militaris uiri in media pace togati iam aures turbasulcitat. Equoq; castrenses erigit crepitus armorum. Alexandrum, aiunt, Ceno phanto canente manum ad arma misisse. Nihil ex his quæ animum fortuito impellunt affectus uocari debet. Ista (ut ita dicam) patitur magis animus q; facit. Ergo affectus est, non ad oblatas rerum species moueri, sed permittere se illis, & hunc fortuitum motum persequi. Nam siquis pallorem & lachrymas proidentis, & irritatiōnem humoris oblceni, altumque suspirium & oculos subito aciores, aut quid his simile indicium affectus, animiq; signum putat, fallitur, nec intelligit hos corporis esse pulsus. Itaq; fortissimus platumq; uir, dum armatur expalluit, & signo pugnae dato, ferocissimo militi

ferocissimo militi paululū genua tremuerūt, & magno imperatori anteq̄ inter se acies arietarent, cor exiluit & oratori eloquentissimo dum ad dicendū componitur, summa riguerunt, ira nō moueri tantum, sed excurrere debet. Est em̄ impetus. Nunq̄ autem impetus sine assensu mentis est, neq̄ em̄ fieri potest, ut de ultione & pœna agatur animo nesciente. Putauit se aliquis læsum. Voluit ulcisci, dissuadete aliqua causa statim re/ sedit. Hanc iram nō uoco, sed motum animi rationi parentem. Illa est ira, quæ rationē transilit, quæ secum rapit. Ergo prima illa agitatio animi, quam species iniuriæ incussit, non magis ira est q̄ ipsa iniuriæ species, sed ille sequens impetus, qui specie iniuriæ nō tantum accipit sed approbavit. Ira est concitatio animi ad ultionem, uoluntatis iudicio pergentis. Nunquid dubium est, quin timor fugam habeat? Ira impetum? Vide ergo an putes aliquid sine assensu mentis, aut peti posse, aut cauere. Et ut scias quæadmo/ dum incipiant affectus, aut crescant, aut esserantur. Est primus motus non uoluntarius quasi præparatio affectus, & quædam cōmutatio. Alter cum uoluntate nō contumaci tanq̄ oporteat me uindicari, cum læsus sum, aut oporteat hunc pœnas dare, cum sceler fecerit. Tertius motus est iam impotens, qui non si oportet, ulcisci uult, sed utiq̄, q̄ ratione eicit. Primum illum animi ictum effugere ratione nō possumus, sicuti ne illa quidē quæ diximus accidere corporib⁹. Ne nos oscitatio aliena sollicitet, ne oculi ad intentionē subitam digitorum compriment. Ista nō potest ratio uincere. Consuetudo fortasse, & assidua obseruatio extenuat, alter ille motus qui iudicio nascitur, iudicio tollitur. Illud etiam nunc querendū est. Hi qui uulgo sæuiunt, & sanguine humano gaudēt an irascantur, cum eos occidunt, a quibus nec acceperunt iniuriam, nec accepisse ipsos existimant? qualis fuit Apollodorus, aut Phalaris. Hæc non est ira sed feritas. Non em̄ quia accipit iniuriā, nocet, sed parata est dum noceat, uelle accipere. Nec illi uerbera lacerationeq̄ in ultionem petuntur, sed in uoluptatem. Quid ergo origo huiusmodi mali in hibita est, quæ ubi frequenti exercitatione, & satietate in obliuionē clementiæ uenit, & omne foedus humanū eiecit animo, nouissime in crudelitātē transit, ridet ira gaudetq̄, & uoluptate multa pfruntur. Plurimūq̄ ab iratorū uultu absunt, p̄ oculum læui. Hannibilem, aiunt, dixisse, cū fossam sanguine humano plenā uidisset. Q̄ morosum spectaculū. Quanto pulchrius illi uisum esset, si flumen aliquod lacūq̄ complexerit. Quid mirum, si hoc maxime spectaculo caperis innatus sanguini, & ab infante cædis bus admotus? sequatur te fortuna crudelitatis tuæ p̄ uiginti annos secūda, dabitq̄ oculis tuis gratum ubiq̄ spectaculū. Videbis istud & circa Trasimenū & circa Cannas, & nouissime circa Carthaginem tuam. Volesus nuper sub diuo Augusto procosul Asiæ cum. CCC. una die securi percussisset, incedens intra caduera uultu superbo, quasi magnificum quiddam conspiciendūq̄ fecisset, græce p̄clamauit, O rem regiam, quæ hæc rex fecisset. Non fuit hæc ira, sed maius malum & insanibile.

Quibus uirtus est Ira.

Virtus, inquit, ut honestis rebus ppitia est, ira turpibus irata esse debet. Quid si dicatur uirtutem & humilem & magnā esse debere? At qui hæc dicit, qui illam extolli uult & deprimi, Quoniā latitia ob recte factum, clara magnificaq̄ est, ira ob alienum peccatū, sordida & angusti peccatoris est. Nec unq̄ cōmittet uirtus, ut uitia dum compefcit imitetur ipsa, iram castigandam habet, quæ nihilo melior est, Sape etiā peior his delictis quibus irascitur. Gaudere letariq̄ pprium & naturale uirtutis est. Irasci non ex dignitate eius non magis q̄ morere. Atqui iracundia & tristitia comes est, & in homine om̄is ira uel post poenitentia, uel post repullam reuoluitur. Et si sapientis est peccatis irasci, magis irascetur maiorib⁹, & sæpe irascetur, sequitur, ut non tantum iratus sit sapiens, sed iracundus. Atqui si nec magnā iram, nec frequentē in animo sapientis locum habere credimus, quid est quare non ex toto hoc affectu illum liberemus? Modus em̄ esse non potest, si profecto cuiq̄ irascendum est. Nam aut iniquus erit, si æqualiter irascetur delictis inæqualibus, aut iracundissimus si totiens excanduerit, quotiens iram scelera meruerint. Et quid indignius q̄ sapientis affectum ex aliena pendere nequitia? Desinet Socrates posse eundē uultum domū referre, quem domo extulerat. Atqui si irasci sapiens debet turpiter factis, & concitari con/

tristariq̄ ob scelera, nihil est erumnosius sapiente. Omnis illi per iracundiam mororeq̄ uita transibit. Quod enim momentū erit, quo nō improbanda uideat? Quotiens profecerit domo per sceleratos illi, a uarosq̄ & prodigos & imprudentes, & ob ista felices incedendū erit. Nusq̄ oculi eius flectentur, ut nō quod indignetur, inueniant. Desicet, si totiens a se iram, quotiens causa posset, exegerit. Hæc tot milia ad forū prima luce properantia, q̄ turpes lites quāto turpiores aduocatos habent. Alius iudicia patris accusat, quæ mereri satis fuit. Alius cū matre cōsilit. Alius delator uenit eius criminis, cuius manifestior reus est, & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur, & corona pro mala causa bona patroni uoce corrupta. Quid singula prosequor? cū uideris forū multitudine refer/ tum, & septa cōkursu omnis si euentiæ plena, & illum Circū in quo maximā sui partem populus ostēdit, hoc scito istud tantundē esse uitiorū quantū cōpendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quæuersus est, felice oderunt, infelicē cōtemnunt, maiore grauantur, minori graues sunt, diuersis stimulantur cupiditatibus, omnia perditā, ob leuem uoluntatē, prædamq̄ capiunt. Nō alia q̄ in ludo gladiatorio uita est, cum isdem uiuentiū pugnatūq̄. Ferarū iste cōuentus est, nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsusq̄ similitū abstinent. Hi mutua laceratione fatiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt, quod illa mæfescūt alentibus. Horū rabies ipsos a quibus est nutrita, depascitur. Nunq̄ irasci debet sinet semel, si sapiens cœperit, om̄ia sceleribus ac uitij⁹ plena sunt. Plus cōmittitur q̄ quod possit coercionē sanari, certatur ingenti quidē nequitia certamine, maior quotidie peccandi cupiditas, minor uevecūdia est. Expulsi melioris, æquiorisq̄ respectu, quocūq̄ uisum est, libido se impingit, nec furtiua iā scelera sunt, præter oculos eunt. Adeoq̄ in publicum missa nequitia est, & in omniū peccatoribus ualuit, ut innocentia nō rara, sed nulla sit. Nunq̄ enim singuli aut pauci ruperē legē, undiq̄ uelut signo dato, ad fas nefasq̄ miscendum coorti sunt. Nō hospes ab hospite tutus, Nō socer a genero, fratrum quoq̄ gratia rara est, Imminet exitio uir cōiugis, illa mariti, Lurida terribilis miscēt aconia nō ueræ, Filius ante diem patrios inquit, in annos. Et quota pars ista scelerum est? Nō descripta castra ex una parte cōtraria, & parentū liberorūq̄ sacramenta diuersa, subiectā patriæ cuius manu flāmā, & agmina infestorū equitū ad cōiurandas proscriptorum latebras circūuolutantia, & uiolatos fontes uenenis, & pestilentia manu factā, & præductā obsessis parietibus fossam, plenos carceres, & incendia totas urbes cōcremantia, dominationesq̄ funestas, & regnorū publicorūq̄ exitiorū clandestina consilia, & pro gloria habitā, quæ q̄ diu opprimi possunt, scelera sunt. Raptus ac stupra, & ne hoc quidē libidinis exceptū. Ad hæc nunc publica periuria gentium, & rupta foedera, & prædam ualidioris quicquid nō resistebat adductū, circūscriptiones, furta, fraudes, inficiationes, quibus trina nō sufficiunt fora. Si tantū irasci uis sapientē, quantū scelerū indignitas exigit, nō irascendū illi, sed infantiendū est. Illud potius cogitabis nō esse irascendū erroribus. Quid em̄ si quis irasci in tenebris, parū uestigia certa ponētibus? Quid enim si quis surdis imperia nō exaudietibus? Quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum ad lusum & inepios aequaliū iocos spectent? Quid si illis irasci uelis, uel qui agrotant, senescunt, fatigantur. Inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc est caligo mentū, nec tantum necessitas errandi, sed errorū amor. Ne singulis irascaris, uniuersis ignoscendū, & indulgendū est, generi humano uenia tribuenda est. Si irascaris iuuenibus senibusq̄ quod peccant, ira/ scere infantibus, quod peccaturi sunt. Num quis irasci pueris, quorū ætas nondū nouit rerū discrimina? Maior est excusatio & iustior hominē esse, q̄ puerū. Hæc cōditio nā tī sumus, animalia obnoxia nō paucioribus animi q̄ corporis morbis, non quidē obtusa nec tarda, sed acumine nostro male urentia. Altera alteri uitiorū exempla. Quisq̄ sequitur priores male iter ingressos. Quid ni habeant excusationē, cū publica uia errauerint? In singulos seueritas Imperatoris distinguat. At necessaria uenia est, ubi totus defauit exercitus. Quid tollit irā sapientis? turba peccantiū. Intelligit, q̄ est iniquū & periculosum irasci publico uitio. Heraclitus quotiens prodierat, & tantū circa se male uiuentiū, immo male pereuntiū uiderat, flebat, miserabar̄ omniū, qui sibi læti felicesq̄ occurrebāt, miti animo, sed nimis imbecillo, & ipse inter deplorandos erat. Democritum cōtra aiunt, h nuncq̄ sine

Heraclitus:

Democritū

Fast. cōm/ natio.

Fast. ab ira est

Alit. hanc

nuncj sine risu in publico fuisse. Adeo nihil illi uidebat serium eorū, quae serio gerebantur. Vbi isti hinc locus est. Aut ridenda omnia aut flenda sunt. Nō irascet sapiēs peccātib. Quare: quia scit neminē nasci sapiētē, sed fieri, scit paucissimos omni auro sapiētes euadere, quia cōditionē humanā uitae p̄spectam habet. Nemo autē naturā sanus ira scitur. Quid enim si mirari uelit nō in syluestribus dumis poma pendere: quid si miretur spinae senesq; nō utili aliqua fruge cōpleri: Nemo irascit, ubi uitā natura defendit. Placidus itaq; sapiēs & aequus erroribus, nō hostis, sed corrector peccantiū. Hoc quoti die procedit animo. Multi mihi occurrēt, uino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multri auari, multi furij ambitionis agitati. Omnia ista tā propitius aspiciet, q̄ aegros suos medicus. Nunquid ille, cuius nauigiū, multam undiq; laxatis compagibus, aqua trahit, nauis ipsiq; nauigio irascitur: Occurrit potius & aliam excludit undam, deinde alia egerit, manifesta foramina pracludit. Latētib; & ex occulto sentinam ducētib; labore conti nuo resistit, nec ideo intermittit, quia quantū exhaustum est, subnascitur. Lento adiutorio opus est contra mala cōtinua & facunda. Non ut desinant, sed ne uiuant.

Vtilitates ira.

Vtilis est, inquit, ira, quia contemptū effugit, quia malos terret. Primum ira si quantū minatur ualet, ob hoc ipsū quia terribilis est, & inuisa est. Periculosus est autē timeri q̄ despici. Si uero sine uiribus est, magis exposita contemptū est, & derisum non effugit. Quid enim est iracundia in superuacuo tumultu, ante frigidius: Deinde non ideo quaedā quia terribiliora, potiora sunt, nec hoc sapienti dici uelim, quod fere quoq; telum, timeri. Quid: non timetur febris, podagra, ulcus malum: Nunquid ideo quicq; in istis boni est: aut contra omnia despecta & foeda & turpia ipso quo timef sunt: Ira per se deformis est & minime metuenda: At timetur a pluribus sicut deformis p̄sona ab infantibus. Quid quod semp in auctores redundat timor, nec quis ip̄a metuitur ip̄e securus: Occurrat hoc loco tibi Laberianus ille uersus, qui medio ciuili bello in theatro ductus, totum in se populū non aliter cōuertit, q̄ si missa esset uox publici affectū. Necessē est multos timeat quē multi timēt. Ita natura cōstituit, ut qd alie no metu magnū est, a suo nō ualet. Leoni, in quā, pauida sunt strepitus ad leuissimos uacet p̄ctora. Acerimas feras umbra uox & odor insolitū exagitat, quicq; deterret, & trepidat. Non est ergo uare concupiscat quisq; sapiēs timeri. Nec ideo irā magnā quidā putet, quia formidandū est. Quoniam quidē etiā contemptissima timenē, ut uenena, & ossa mortifera, & morsus. Nec est mirū, cū maximos ferarū greges linea pennis distincta cōtineat, & ob insidias agat ab ipso affectu dicta formido. Vanis em̄ uana terrori sunt. Curriculi motusq; rotarū uerfata facies, leonē redegit in caueā. Elephantes porcina uox terret. Sic itaq; ira metuit, quoniam umbra ab infantibus, a feris rubens spina. Non ipsa in se quicq; habet firmū aut forte, sed uanos animos mouet. Nequitia, inquit, de rerū natura tollenda est, si uelis iram tollere. Neutrū autē potest fieri, primū p̄t aliquis nō algere, q̄ uis ex rerum natura hyems sit, & nō aestuare, q̄ uis mensis aestiui sint. Aut loci beneficio aduerfus intemperie anni tutus est, aut patientia corporis sensum utriusq; puincit. Dein de uerte istud. Necessē est prius uirtute ex animo tollas q̄ iracundiā recipias, quoniam cū uirtutibus uita non coeunt. Nec magis quisq; eodē tempore, & iratus pot esse, & uir bonus, q̄ aeger & sanus. Non p̄t, inquit, omis ex animo ira tolli, nec hoc hominis natura patitur. Atqui nihil est tam difficile & arduū, quod nō humana mens uincat, & in familiaritate p̄ducatur assidua meditatio. Nulliq; sunt tam feri & sui iuris affectus, ut non dicitur plina p̄domenē. Quodcūq; sibi imperauit animus obtinuit. Quidā ne undiq; riderent consecuti sunt. Vino quidā, alij ueneri, quidā omni humore interdixere corpibus. Alius cōtentus breui somno, uigilia indefatigabilē extendit, didicerūt tenuissimis & aduersis finibus currere, & ingentia uixq; humanis tolerāda uiribus onera portare, & in imensam altitudinē mergi, ac sine ulla respirandi uice perpeti maria. Mille sunt alia, in qbus p̄tinacia impeditur omē transcendit, ostēditq; nihil esse difficile, cuius sibi ipsa mens patientia indiceret. Istis quos pauloante retuli, aut nulla causa p̄tinacis studij, aut indigna merces fuit. Quid em̄ magnificū consequi ille, qui meditatus est p̄ intenos funes ire: q̄ larē ingenti ceruices supponere: q̄ somno nō submittere oculos: q̄ penetrare in inum mare: & tamen ad finem operis nō magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiā, quos tantū prēmium expectat: felicitis animi immota tranquillitas: quantum est effugere maximū malum iram, & cum illa rabiem, saeuitiam, crudelitatem, furorē, & alios comites affectus eius: Non est quod in patrociniū nobis, quaeramus etiā excusatam licentiā, dicentes, aut utile esse, aut inuitabile. Cui enim tandem uitio aduocatus defuit: non est quod dicas excidit non posse. Sanabilibus aegrotamus malis, ipsaq; nos in rectum genitos naturā, si emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibusdam uisum est, arduum in uirtutes, & asperū iter est, plano ad eunt. Non uana nobis auctor rei uenit. Facilis est ad beatam uitam uia, uiuere modo bonis auspicijs, ipsiq; Dijs bene iuuantibus. Multo difficilior est facere ista quae facitis. Quid enim quiete ociosius animi, Quid ira laboriosius: Quid clementia remissius: Quid crudelitate negociosius: uacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium deniq; uirtutū tutela facilior est, uita magno coluntur, debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt esse minuēdam, tota dimittatur, nihil profutura est, sine illa facilius, rectiusq; scelera tollentur, mali punientur, & transducentur in melius. Omnia quae debet sapiens, sine ullius mala rei ministerio efficiet, Nihilq; admiscebit, cuius causa domū sollicitius obseruet. Nunquā itaq; iracundia admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientis animi cōcitandi sunt. Sicut tamen de cōsurgentes ad cursum equos stimulis facibusq; subditis excitamus. Aliquādo incutiendus est his metus, apud quos ratio nō proficit. Irasci quidem non magis uile est, q̄ merere, q̄ metuere. Quid ergo, nō incidunt caulae, quae iram lacestant: Sed tunc maxime illi opponēda manus sunt, nec est difficile uincere animū. Cum Athletae quoq; in uilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresq; patientur, ut uires cedentes exhauriat, nec cū ira luadet, ferunt, sed cū occasio. Pyrrhum maximū praceptorē certaminis gymnici solitū, aiunt, his quos exercebat praecipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat arte, & qua noceat, tantum aspicit. Saepē itaq; ratio patientiam inuadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam unius uerbi cōtinentia, non aequo animo lara, in exilium proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerat, grauissimis malis obruti sunt, indignatq; aliquid ex plenissima libertate dimittit, seruile in sese attraxerūt iugum. Ut scias, inquit, an ira habeat in se generosū aliquid, libera uidebis genes, quae iracundissima sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortior solidaq; natura ingenia, anteq; disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quaedam non nisi melioribus innascuntur ingenijs, sicut ualida arbuta & lata, quauis neglecta telus creat, & alia facundia soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferūt. Nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida, sed imperfectus ille uigor est, ut omnibus quae sine arte ipsius tantū naturae bono exurgunt. Sed nisi cito domita sunt, quae fortitudinē apta erant, audacia, temeritatq; cōsuecunt. Quid non mitioribus animis uita leuiora coniuncta sunt: ut misericordia, amor, & uerecūdia. Itaq; tibi saepe bonam indolem malis quoq; suis ostendam, sed nō ideo uita nō sunt, si natura melioribus indicia sunt. Deinde omnes ista feritate liberae gentes, leonū, luporumq; ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Nō enim humani uim ingenij, sed ferū & intracūtabilis habent. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi. Fere itaq; imperia penes eos fuere populos, qui mitiore calo utunt. In frigora septentrionēq; uergentibus immāsueta ingenia sunt, ut ait poeta. Suoq; simillima caelo. Animalia, inquit, generosissima habent, quibus multum inest ira, errat qui ea in exemplum hominis adduxit, quibus pro ratione est impetus, homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor seruos, ancipitem impetus, columbā fuga. Quid, quod ne illud quidē uerum est, optima animalia esse iracundissima, Feras ne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratores: Patientia laudauerim bouem, & equorū franos sequentiū. Quid autem, cur hominē ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mūdū deniq; deūq; quae ex omnibus animalibus ut solus imitetur, solus intelligit: Simplicissimi, inquit, omnium habent iracundia. Fraudulentis enim & uersutis cōparant, & simplices uidentur, quia expositi sunt, quos quidē nō simplices dixerim, sed incautos, stultis, luxuriosis, ne potibusq; hoc nomē imponimus, & omnibus uitisq; parum callidis. Orator, inquit, iratus

h 2 aliquando

mare: & tamen ad finem operis nō magno auctoramento labor peruenit. Nos non aduocabimus patientiā, quos tantū prēmium expectat: felicitis animi immota tranquillitas: quantum est effugere maximū malum iram, & cum illa rabiem, saeuitiam, crudelitatem, furorē, & alios comites affectus eius: Non est quod in patrociniū nobis, quaeramus etiā excusatam licentiā, dicentes, aut utile esse, aut inuitabile. Cui enim tandem uitio aduocatus defuit: non est quod dicas excidit non posse. Sanabilibus aegrotamus malis, ipsaq; nos in rectum genitos naturā, si emendari uelimus, iuuat. Nec ut quibusdam uisum est, arduum in uirtutes, & asperū iter est, plano ad eunt. Non uana nobis auctor rei uenit. Facilis est ad beatam uitam uia, uiuere modo bonis auspicijs, ipsiq; Dijs bene iuuantibus. Multo difficilior est facere ista quae facitis. Quid enim quiete ociosius animi, Quid ira laboriosius: Quid clementia remissius: Quid crudelitate negociosius: uacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium deniq; uirtutū tutela facilior est, uita magno coluntur, debet ira remoueri: Hoc ex parte fatentur etiam qui dicunt esse minuēdam, tota dimittatur, nihil profutura est, sine illa facilius, rectiusq; scelera tollentur, mali punientur, & transducentur in melius. Omnia quae debet sapiens, sine ullius mala rei ministerio efficiet, Nihilq; admiscebit, cuius causa domū sollicitius obseruet. Nunquā itaq; iracundia admittenda est, aliquando simulanda, si segnes audientis animi cōcitandi sunt. Sicut tamen de cōsurgentes ad cursum equos stimulis facibusq; subditis excitamus. Aliquādo incutiendus est his metus, apud quos ratio nō proficit. Irasci quidem non magis uile est, q̄ merere, q̄ metuere. Quid ergo, nō incidunt caulae, quae iram lacestant: Sed tunc maxime illi opponēda manus sunt, nec est difficile uincere animū. Cum Athletae quoq; in uilissima sui parte occupati, tamen ictus doloresq; patientur, ut uires cedentes exhauriat, nec cū ira luadet, ferunt, sed cū occasio. Pyrrhum maximū praceptorē certaminis gymnici solitū, aiunt, his quos exercebat praecipere, ne irascerentur. Ira enim perturbat arte, & qua noceat, tantum aspicit. Saepē itaq; ratio patientiam inuadet, ira uindictam, & qui primis defungi malis potuimus, in maiora deuoluimur. Quosdam unius uerbi cōtinentia, non aequo animo lara, in exilium proiecit, & qui leuem iniuriam silentio ferre noluerat, grauissimis malis obruti sunt, indignatq; aliquid ex plenissima libertate dimittit, seruile in sese attraxerūt iugum. Ut scias, inquit, an ira habeat in se generosū aliquid, libera uidebis genes, quae iracundissima sunt, ut Germanos & Scythas. Quod euenit, quia fortior solidaq; natura ingenia, anteq; disciplina molliantur, prona in iram sunt. Quaedam non nisi melioribus innascuntur ingenijs, sicut ualida arbuta & lata, quauis neglecta telus creat, & alia facundia soli sylua est. Itaq; & ingenia natura fortia iracundiam ferūt. Nihilq; tenue & exile capiunt ignea & feruida, sed imperfectus ille uigor est, ut omnibus quae sine arte ipsius tantū naturae bono exurgunt. Sed nisi cito domita sunt, quae fortitudinē apta erant, audacia, temeritatq; cōsuecunt. Quid non mitioribus animis uita leuiora coniuncta sunt: ut misericordia, amor, & uerecūdia. Itaq; tibi saepe bonam indolem malis quoq; suis ostendam, sed nō ideo uita nō sunt, si natura melioribus indicia sunt. Deinde omnes ista feritate liberae gentes, leonū, luporumq; ritu, ut seruire non possunt, ita nec imperare. Nō enim humani uim ingenij, sed ferū & intracūtabilis habent. Nemo autem regere potest, nisi qui & regi. Fere itaq; imperia penes eos fuere populos, qui mitiore calo utunt. In frigora septentrionēq; uergentibus immāsueta ingenia sunt, ut ait poeta. Suoq; simillima caelo. Animalia, inquit, generosissima habent, quibus multum inest ira, errat qui ea in exemplum hominis adduxit, quibus pro ratione est impetus, homini pro impetu, ratio est. Sed nec illis quidem omnibus idem prodest. Iracundia leones adiuuat, pauor seruos, ancipitem impetus, columbā fuga. Quid, quod ne illud quidē uerum est, optima animalia esse iracundissima, Feras ne putem, quibus ex raptu alimenta sunt, meliores, quo iratores: Patientia laudauerim bouem, & equorū franos sequentiū. Quid autem, cur hominē ad tam infelicia exempla reuoces, cum habeas mūdū deniq; deūq; quae ex omnibus animalibus ut solus imitetur, solus intelligit: Simplicissimi, inquit, omnium habent iracundia. Fraudulentis enim & uersutis cōparant, & simplices uidentur, quia expositi sunt, quos quidē nō simplices dixerim, sed incautos, stultis, luxuriosis, ne potibusq; hoc nomē imponimus, & omnibus uitisq; parum callidis. Orator, inquit, iratus

† Afr. calci busq;

Pyrrhus;

Germaniū bert.

Nemo bene imperat, nisi qui paruere imperio.

Porcelli uox Elephantum exterritat.